

UNIVERZITA KARLOVA  
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA  
Katedra teologické etiky a spirituální teologie

Kamila Langhammerová

**Etické zásady pro sociální práci  
s rodinou na příkladu případových  
konferencí sociálně právní ochrany dětí**

Diplomová práce

Vedoucí práce: ThLic. Petr Štica Th.D.

Praha 2020

## **Prohlášení**

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 29.11. 2019

Kamila Langhammerová

## **Bibliografická citace**

Etické zásady pro sociální práci s rodinou na příkladu případových konferencí sociálně právní ochrany dětí [rukopis]: diplomová práce / Kamila Langhammerová ; vedoucí práce: Petr Štica -- Praha, 2019. -- 76 s.

## **Anotace**

Diplomová práce se zabývá etickými zásadami multidisciplinární spolupráce s rodinou na případových konferencích sociálně právní ochrany dětí. Cílem práce je vytyčit zásadní etická kritéria pro použití partnerského přístupu a paternalismu v sociální práci s rodinou na příkladu případových konferencí OSPOD a předložit kritickou reflexi praxe případových konferencí ve světle etických principů.

## **Klíčová slova**

sociální práce, rodina, etické principy, multidisciplinární spolupráce, případové konference, nejlepší zájem dítěte, paternalismus, partnerský přístup

## **Abstract**

The thesis deals with the ethical principles of multidisciplinary cooperation with family at the case conferences of social and legal protection of children. The objective was to establish the essential ethical criteria for using the partnership approach and paternalism in social work with family on the example of the case conferences of Authority for Social and Legal Protection of Children and submit critical reflection of practice of conferences in light of ethical principles.

## **Keywords**

Social work, family, ethical principles, multidisciplinary cooperation, case conference, best interest of the child, paternalism, partnership approach

**Počet znaků** (včetně mezer): 129345

## **Poděkování**

Děkuji za cennou podporu vedoucímu závěrečné diplomové práce ThLic. Petrovi Šticovi, Th.D., a dále své rodině, přátelům a kolegům, kteří mne podporovali a poskytli mi cennou inspiraci při psaní diplomové práce.

# Obsah

Úvod.....	6
1. Případové konference sociálně právní ochrany dětí .....	9
1.1. Úloha sociálního pracovníka na případové konferenci .....	9
1.2. Vymezení pojmu multidisciplinární spolupráce .....	11
1.3. Případové a rodinné konference jako nástroj sociální práce .....	13
1.4. Etická východiska multidisciplinární spolupráce.....	15
1.5. Eticky relevantní otázky.....	22
2. Etické zásady pro případové konference sociálně právní ochrany dětí .....	24
2.1. Nejlepší zájem dítěte .....	24
2.2. Paternalismus a partnerství .....	37
3. Návrhy etických kritérií a podnětů pro zlepšení.....	46
Závěr .....	54
Seznam příloh .....	58
Seznam použitých zkratk .....	59
Seznam literatury .....	60
Přílohy.....	66
Příloha č. 1: Kazuistika 1 Táborští.....	66
Příloha č. 2: Kazuistika 2 Kalinovi .....	68
Příloha č. 3: Kazuistika 3 Landovi.....	70
Příloha č. 4: Kazuistika 4 Palovi.....	73
Příloha č. 5: Kazuistika 5 Noskovi .....	75

## Úvod

Rozhodla jsem se psát diplomovou práci na téma Etické zásady pro sociální práci s rodinou na příkladu případových konferencí sociálně právní ochrany dětí a zaměřit se na hlavní téma rovnováhy paternalismu a partnerství mezi týmem případové konference a uživatelem služby.

Pracuji jako terénní sociální pracovnice neziskové organizace, která zajišťuje socializačně aktivizační službu pro rodiny s nezaopatřenými dětmi. V týmu sociálních pracovníků se zaměřuji na rodiny, kde se u dětí vyskytují poruchy chování s rysy nerespektování autorit. Pravidelně sleduji případy s terapeutky na pracovišti, kolegy terénní sociální služby, kurátory pro děti a mládež a pracovníky sociálně právní ochrany dětí. Používám ve své práci institut mezioborové spolupráce v případech, kdy klienti písemně souhlasí s předáváním informací v nejlepším zájmu dítěte. Jsem klíčová pracovnice v mnoha rodinách, kde se problém dětí s nerespektováním autority vyskytuje a účastním se případových konferencí sociálně právní ochrany dětí. Setkala jsem se ve své praxi mnohokrát se situacemi, kdy na případové konferenci došlo ze strany odborníků k rozvolnění hranic mravního jednání. Studovala jsem existující etické kodexy a zjistila, že neexistuje etický kodex případové konference sociálně právní ochrany dětí, ale že se jednotlivé obory na konferenci řídí jednotlivými profesními kodexy.

Cílem práce je mapovat a pojmenovat společné etické zásady mezioborové spolupráce na případové konferenci. Hlavními eticky relevantními otázkami jsou etické významy zásad „nejlepší zájem dítěte“ a dále zásad paternalismu a partnerství. Práce popisuje jev asymetrie moci jednotlivých odborníků na konferenci. Vysvětluje důležitost partnerství a kooperace účastníků konference. Dále v práci řeším, kdy se v rozhodování o dítěti řídit zásadou paternalismu a kdy partnerství a za jakých podmínek umožnit plnou autonomii a participaci dítěte na dynamickém procesu pozitivní změny v jeho chování.

Nejdříve jsem mapovala informace a studovala spisy rodin a výstupy případových konferencí rodin s dětmi, které vykazují nerespektování autorit. Zaměřila jsem se na konkrétní eticky relevantní otázky a vycházela ze studia odborné literatury, z praxe terénního sociálního pracovníka v sociálních službách, z intervencí s terapeutky, psychology, dětskými psychiatrickými lékaři, s Policií České republiky a uživateli sociálních služeb v socializačně aktivizační službě. Dokreslovala jsem poznatky

ilustracemi kazuistik a kriticky nahlížela na různé teze odborníků. Kazuistiky pocházejí z vlastní praxe, pouze jsou pozměněna jména, abych ochránila soukromí klientů a dodržela zákon na ochranu osobních údajů. Vzhledem k tomu, že je velmi obtížné získávat kazuistiky ohledně péče o děti, použila jsem své zkušenosti z praxe, zkušenosti kolegů a členů mezioborové spolupráce na případových konferencích.

Práce je strukturována do čtyř hlavních kapitol. V první kapitole se zabývám multidisciplinární spoluprací, popisuji její význam. Postupuji hlouběji na příkladu případové konference odboru sociálně právní ochrany dětí. Vysvětluji důležitost sociálního pracovníka v dialogu s odborníky a uvádím jeho důležité odborné a mravní kompetence. Zabývám se jeho vztahem směrem ke klientům. Mapuji společná etická východiska multidisciplinární spolupráce. Porovnávám kritéria dostupných zdrojů z právního, sociálního, pedagogického a teologického přístupu. V dialogu mezioborové spolupráce v nejlepším zájmu dítěte se vyskytují oborové názory a přístupy, které vycházejí z příslušných profesních etických kodexů a lidských postojů a je třeba hledat společný etický princip, který respektuje dobré mravy, lidskou přirozenost, lidské potřeby a kvalitu života. Studium profesních etických kodexů jsem zjistila, že jednotlivé obory na případové konferenci mají svůj etický kodex, ale v některých chybějí důležité zásady pro multidisciplinární spolupráci a pomáhající profese. Cílem práce není ustanovit závazný etický kodex pro pomáhající profese, ale odpovědět na důležité eticky relevantní otázky a najít klíčové etické zásady multidisciplinární spolupráce.

Ve druhé kapitole zkoumá práce dvě hlavní zásady sanace v rodině. První zásada je nejlepší zájem dítěte v kontextu zásady partnerství, autonomie a participace dítěte. Tento termín je nejčastěji používán v oblasti sociální péče a soudnictví. Ostatní obory, které se vyskytují na případové konferenci, nemají dle mých zjištění v současné práci s dítětem ve svých cílech termín nejlepší zájem dítěte uveden. Proto pokládám za důležité zkoumat jeho historický vývoj, právní a mravní význam a kritéria nástroje případové konference. Důležitým právem dítěte je podle nejlepšího zájmu dítěte možnost autonomie a participace na situaci. Hledám odpověď na otázku, jakou míru participace a autonomie lze dítěti svěřit s ohledem na jeho rozumovou, sociální, emoční a mravní zralost a kompetenci rodičů.

Druhá zásada je princip paternalismu a partnerství ve vztahu odpovědnosti členů multidisciplinárního týmu případové konference sociálně právní ochrany dětí a odpovědnosti uživatelů sociální služby. Hlavním cílem je zjistit, do jaké míry a za jakých okolností se mají členové mezioborové spolupráce řídit principem partnerství

a paternalismu. V této části komparuji poznatky různých oborů a tezí a hledám jednotné východisko pro všechny zúčastněné.

Na tyto kapitoly navazují kritickým pohledem na současný vývoj práv dítěte, navrhuji etické zásady a podněty pro zlepšení a vše shrnuji v závěru práce, kde dle vlastních úvah a zjištění předkládám několik podnětů, jak lze práci s ohroženou rodinou zlepšit. Jedná se o tempo procesu s ohledem na jedinečný dějinný příběh rodiny. Uvažuji o odbornosti a mravní kompetenci sociálního pracovníka a rovnocennosti členů zúčastněných na případové konferenci. Upozorňuji na rizika černobílého vidění sociální situace. Apeluji na dostatečný časový prostor pro případovou konferenci. Upozorňuji na to, že neexistuje společný etický kodex členů mezioborové spolupráce. Kritizuji míru zodpovědnosti zúčastněných odborníků v příběhu rodiny a přelévání zodpovědnosti na „obětního beránka“. Práci průběžně dokresluji skutečnými příběhy rodin z praxe sociálních pracovníků, terapeutů, psychologů a lékařů.



# 1. Případové konference sociálně právní ochrany dětí

V úvodu první kapitoly vysvětlíme výhody případové konference sociálně právní ochrany dětí (dále jen zkratka SPOD) a potřebu mezioborového týmu spolupracovníků při řešení nepříznivé sociální situace v rodině. Dále vymezíme definici multidisciplinárního týmu, způsob, jak se tým sestavuje a kdo koordinuje jeho spolupráci. Popíšeme rozdíly mezi rodinnou a případovou konferencí a východiska multidisciplinární spolupráce. V kapitole č. 2 se zabýváme etickými riziky na konferenci, jako jsou tendence hegemonie a paternalistického přístupu. Rozdíl mezi paternalismem a partnerstvím budeme průběžně ilustrovat příklady z praxe. Dalším rizikem spolupráce je vyvolávání viny, která paralyzuje účastníky v objektivním rozhodování, a proto se podrobněji zabýváme Karpmanovým trojúhelníkem dramatu v komunikaci na konferenci. Ve 2. části směřujeme k hlavní zásadě případové konference, kterou je nalezení konsensu mezioborové spolupráce v nejlepším zájmu dítěte. Poslední kapitola je zaměřena na reflexi zjištěných poznatků a na návrhy na zlepšení případové konference OSPOD. Cílem multidisciplinární spolupráce je nalezení odborného konsensu mezi rodinou, ohroženým dítětem a týmem odborníků, a to s ohledem na dynamiku vývoje situace v rodině.

## 1.1. Úloha sociálního pracovníka na případové konferenci

Případovou konferenci sociálně právní ochrany dětí svolává sociální pracovník. Sociální pracovník má být dle Musila nejen profesionál po odborné stránce, samostatný a zodpovědný, ale současně i zdatný v komunikaci s ostatními pracovníky jiných pomáhajících profesí a schopen spolupráce v nejlepším zájmu klienta. Měl by vycházet z rodinných příběhů, vztahů, spolupracovat s příbuznými uživatele sociální služby a v rámci služby spolupracovat se svými kolegy. Měl by být schopen reagovat na dynamiku příběhu klienta a operativně mu nabízet reálné strategie řešení nepříznivých skutečností.<sup>1</sup>

---

<sup>1</sup> Srov. MUSIL, Libor. 2007. Kvalifikovaný sociální pracovník je schopen s klientem samostatně pracovat. *Sociální práce* [online]. 2007, č. 1, s. 7–11 [cit. 2018- 07-04]. ISSN 1213-6204. Dostupné z: [http://www.socialni prace.cz/soubory/1-2007\\_rolsocialnihopracovnika-120116134909.pdf](http://www.socialni prace.cz/soubory/1-2007_rolsocialnihopracovnika-120116134909.pdf)

Novosad ve svém díle upozorňuje na to, že každý pracovník pomáhající profese (sociální pracovník, rodinný poradce, lékař a zdravotní personál, pedagog, psycholog), který se věnuje klientovi, by měl stále reflektovat, zdali se odborný zájem pracovníka pomáhající profese nedostává do rozporu s nejlepším zájmem klienta.<sup>2</sup> Novosad dále klade velký důraz na komunikaci mezi pracovníkem pomáhající profese a klientem.

Klíčovým okamžikem v sociální práci je navázání vztahu s klientem pomocí komunikace, která je založena na oboustranné oprávněné důvěře, vzájemném respektu a úctě.<sup>3</sup> Levická upřesňuje kompetence a ideální komplexní výbavu sociálního pracovníka a mezi požadavky na jeho profesi řadí morální bezúhonnost, spravedlnost, zodpovědnost, důvěryhodnost, slušnost, zdvořilost, respektování soukromí, mlčenlivost, empatii. Není v silách každého sociálního pracovníka naplnit celý obraz ideálu, ale nachází se zde prostor pro osobní rozvoj, neustálou práci a píli na zdokonalení své osobnosti.<sup>4</sup>

Řezníček zmiňuje další požadavky na roli sociálního pracovníka a jmenuje především empatii a schopnost pochopit problémy klienta. Životní zkušenost je nepřenosná, a proto je pro sociálního pracovníka obtížné se zcela vcítit do prožívání klienta, ale právě z tohoto důvodu je kladen v této oblasti na sociálního pracovníka vysoký nárok. Sociální pracovník by měl umět klienta pochopit, respektovat a chovat se k němu otevřeně, upřímně a důvěryhodně. V rozhodování by měl využívat schopnosti kreativity, vytrvalosti, důslednosti, improvizace. Zásadní je respekt sociálního pracovníka k základním lidským právům a svobodám. Klíčovou vlastností v osobnostním nastavení sociálního pracovníka je kvalitní osobní žebříček životních a morálních hodnot a neměla by mu scházet dávka nadání k poslání této profese a současně i sbírka životních a profesních zkušeností. Všechny tyto vlastnosti a kompetence, jak je Řezníček uvádí, hrají velkou roli při práci s klientem, který se staví do opozice, anebo nechce či nemá sílu situaci řešit.<sup>5</sup>

Sociální pracovník by měl umět pečlivě rozlišovat jedinečnost, individualitu každého jedince a neopakovatelnost životního dějinného příběhu člověka. Zásadním poznatkem při práci s rodinou s dítětem, které projevuje opozici proti autoritám je, že opoziční chování dětí má své multifaktoriální důvody. Vzhledem k tématu nereseptování autorit

---

<sup>2</sup> Srov. NOVOSAD, Libor. *Základy speciálního poradenství*. Praha: Portál, 2000, s. 96.

<sup>3</sup> Tamtéž.

<sup>4</sup> Srov. LEVICKÁ, Jana. *Základy sociální práce*. Trnava: Spoločnosť pre podporu vedy a vzdelávania, 2004.

<sup>5</sup> Srov. ŘEZNÍČEK, Ivo. *Metody sociální práce: podklady ke stážím studentů a ke kazuistickým seminářům*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 1994, s. 23.

je důležité uvést výrazný znak současných rodičů, a tím je jejich permanentní vliv, který v současné době ustupuje. Na výchově se podílejí různé instituce, jako je škola, mimoškolní aktivity, média, vrstevnické vztahy. Naopak kontakt mezi dítětem a rozšířenou rodinou se odehrává v minimální míře, protože ustupují formy rozšířené rodiny a je více rodin nukleárních.<sup>6</sup> Jedná se tedy o jev společenský, je v zájmu dětí, rodičů a státu, aby se uplatnily nástroje sociální práce a eliminovaly dopady společenského vývoje. Etiologie poruch chování je podle současných poznatků především interakcí genetických/dispozičních, rodinných a sociálních faktorů. Příčiny vzniku jsou multifaktoriální. Jedná se o biologické faktory: pohlaví, věk, temperament (vyšší impulzivita, dráždivost, nižší míra frustrační tolerance), úroveň mentálních schopností, oslabení či porucha CNS (LMD, ADHD, ADD). Dále působí psychické faktory: motivace, potřeby (uspokojení potřeb bezpečí, jistoty, lásky a sounáležitosti), seberealizace, pocit zakotvení, uznání (závadové party) a sociální faktory: rodina (anomální osobnosti rodičů, závislosti, dysfunkce, deprivace a subdeprivace, syndrom CAN, styly výchovy), škola (klíma, školní úspěch, preventivní opatření), vliv vrstevnických skupin a part (zneužívání drog, závislosti, delikvence), lokální prostředí (města × vesnice, sídliště, průmyslový charakter měst, vzdělanostní úroveň, zaměstnanost atd.).<sup>7</sup> Řešení a přístup musejí vycházet z vědeckých poznatků zainteresovaných oborů, etických zásad pro pomáhající profese a především ze synchronizované spolupráce všech zúčastněných.

## 1.2. Vymezení pojmu multidisciplinární spolupráce

Matoušek ve své knize zmiňuje důležitost mezioborové spolupráce, která vychází z toho, že člověk je bytost biologická, duševní, sociální, kulturní a spirituální. Na péči o člověka se podílejí odborníci zaměřující se na jednotlivé struktury člověka. Tito odborníci potřebují mezi sebou komunikovat, aby byla péče o člověka kontinuální a současně respektovala dynamiku jeho vývoje a dějinného příběhu v kontextu sociálního prostředí. Komunikace by měla směřovat ke spolupráci.

---

<sup>6</sup> Srov. VÝROST, Jozef – SLAMĚNÍK, Ivan. *Aplikovaná sociální psychologie*. Praha: Portál, 1998, s. 305–307.

<sup>7</sup> Srov. FISCHER, Slavomil – ŠKODA, Jiří. *Speciální pedagogika: edukace a rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*. Praha: Triton, 2008, s. 129–131.

Podle Matouška:

*Multidisciplinární spolupráce probíhá na základě spolupráce různých odborníků za účasti rodiny a ohroženého dítěte. Pro potřeby této spolupráce je sestaven odborný tým, který se domlouvá na společném postupu řešení nepříznivé situace a vychází z celkové multifaktoriální anamnézy člověka v kontextu sociálního prostředí.<sup>8</sup>*

Bechyňová rozlišuje v týmu odbornou veřejnost a členy primární a sekundární sociální skupiny. Bechyňová uvádí, že každý odborník a člen týmu je plně odpovědný za svůj úsek a podíl na spolupráci a současně spolupracuje s ostatními členy, informuje ostatní o nových okolnostech a možnostech pozitivní změny a respektuje koordinátora spolupráce, který je zpravidla součástí týmu, ale může být externě najatý a nestranný. Tým tvoří také lidé, kteří jsou s rodinou v kontaktu a mohou jí pomoci, jako je například rozšířená rodina, přátelé, spolužáci a podobně. Nemusí se tedy jednat nutně jen o specialisty v oboru a záleží na tom, jestli se jedná o rodinnou nebo případovou konferenci.<sup>9</sup> Rozdíl mezi rodinnou a případovou konferencí vysvětlíme později v samostatné kapitole.

Multidisciplinární spolupráci ošetřuje na území České republiky dokument: „Návrh opatření a sjednocení péče o ohrožené děti“ z ledna 2009.<sup>10</sup> Multidisciplinární spolupráce je v něm chápána jako důležité opatření, které směřuje k nejlepšímu zájmu dítěte a klíčovým pracovníkem a koordinátorem je určen sociální pracovník sociálně právní ochrany dětí. Dalším dokumentem, který ošetřuje tuto problematiku, je „Národní akční plán transformace a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009–2011“<sup>11</sup> Opět je zde zdůrazňována koncepce mezioborové spolupráce a jako nástroj uvedena případová konference.

Dalším doporučením pro práci s ohroženou rodinou a dítětem je dokument z roku 2009. Jedná se o metodické doporučení Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky, aby sociální pracovníci sociálně právní ochrany a poskytovatelé sociálních služeb vytvářeli pro děti individuální plán podpory dítěte a jako nástroj podpory je zde uvedena rodinná konference.

---

<sup>8</sup> Srov. MATOUŠEK, Oldřich – KOLÁČKOVÁ, Jana – KODYMOVÁ, Pavla. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. 2. vydání. Praha: Portál, 2010, s. 143

<sup>9</sup> Srov. BECHYŇOVÁ, Věra. *Případové konference*. Praha: Portál, 2012.

<sup>10</sup> Srov. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. Návrh opatření a sjednocení péče o ohrožené děti. *Mpsv.cz* [online]. 2009, s. 6 [cit. 2018-09-14]. Dostupné z: [https://www.mpsv.cz/files/clanky/9556/Navrh\\_opatreni\\_k\\_transformaci](https://www.mpsv.cz/files/clanky/9556/Navrh_opatreni_k_transformaci)

<sup>11</sup> Srov. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. *Národní akční plán transformace a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009–2011* [online]. Praha: MPSV ČR, 2009 [cit. 2018-09-14]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/files/clanky/7440/NAP.pdf>

Rodinná konference je metoda, kdy se do procesu pozitivní změny zapojuje v rámci multidisciplinární spolupráce také široká rodina a ohrožené dítě.<sup>12</sup>

V roce 2015 proběhla novelizace zákona o ochraně dětí č. 359/1999 Sb., která ukládá povinnost obcím s rozšířenou působností svolávat a organizovat případové konference:

*(3) obecní úřad obce s rozšířenou působností je povinen: e) pořádat případové konference pro řešení konkrétních situací ohrožených dětí a jejich rodin, a to ve spolupráci s rodiči a jinou osobou odpovědnou za výchovu dítěte, dalšími přizvanými osobami, zejména zástupci škol, školských zařízení, zařízení poskytovatelů zdravotních služeb, orgánů činných v sociální oblasti, orgánů policie, státních zástupců, odborných pracovníků v oblasti náhradní rodinné péče, poskytovatelů sociálních služeb a pověřených osob; pro účast na případové konferenci platí § 38, odst. 7 obdobně.<sup>13</sup>*

V další kapitole budeme blíže definovat případové a rodinné konference, vysvětlíme rozdíly v konferencích a souvislost s multifaktoriálním přístupem a spoluprací.

### **1.3. Případové a rodinné konference jako nástroj sociální práce**

V České republice se jako nástroj sanace v rodině běžně používají případové konference OSPOD a rodinné konference nejsou v našem systému obvyklé. Pokládáme za důležité vysvětlit rozdíly mezi jednotlivými nástroji sanace v rodině, a to pro dokreslení použití zásady autonomie jedince a subsidiarity OSPOD.

Rodinná konference jako metoda se ujala na Novém Zélandě v roce 1989. Jejím hlavním principem je možnost rozšířené rodiny a přátel rodiny pomoci v nepříznivé sociální situaci. Tento princip lze najít v kulturním založení Romů, kteří se snaží rodinné nesnáze řešit v širší rodině. U nás v České republice je tato metoda v počátcích a daleko používanější a známější je konference případová. Důležitým faktorem rodinné konference je spolupráce rodinných příslušníků a dále přátel příbuzných, přátel rodiny, spolužáků, sousedů a podobně. Rodinná konference vychází ze základních potřeb dítěte, a tím jsou správné fungování rodiny a zdravé mezilidské vztahy. Rodina se snaží za účasti odborníků nalézt uvnitř rodinného systému zdroje pomoci a vyhledat zdroje opory ve svém blízkém okolí a propojit tyto vztahy tak, aby byla schopna aktivně svou nepříznivou situaci měnit.

---

<sup>12</sup> Srov. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. *Metodické doporučení MPSV č. 3/2009 k vytvoření individuálního plánu péče o dítě* [online]. Praha: MPSV ČR, 2009 [cit. 2018-09-14]. Dostupné z: [http://www.mpsv.cz/files/clanky/7267/Metodicke\\_doporuceni\\_MPSV\\_c-3.pdf](http://www.mpsv.cz/files/clanky/7267/Metodicke_doporuceni_MPSV_c-3.pdf)

<sup>13</sup> Zákon č. 108 ze dne 14. března 2006 Sb. o sociálních službách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o sociálních službách). In: *Sbírka zákonů České republiky* [online]. 2006, částka 37. [cit. 2018-09-14]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>

Odborníci zasahují do situace pouze tehdy, kdy je rizikem buď ohrožení vývoje dítěte, nebo zdroje pomoci uvnitř rodinného systému a vnější podpory nestačí.<sup>14</sup>

Odborníci mají v rodinné konferenci úlohu spíše poradní. Předkládají rodině srozumitelně odborné informace. Rodina má plnou kompetenci se rozhodovat o procesu změny v souladu se zákonem. Důležitým faktorem při jednání bývá prostředí a rodina si ho může v případě rodinné konference určit. Může dát přednost neutrálním místům, jako jsou konferenční sály nebo salonky, místnosti městského úřadu, terapeutické místnosti, neziskové organizace, nebo si dokonce zvolit komorní prostředí ve vlastní domácnosti. Rodinnou konferenci může svolat dospělý rodinný příslušník. Průběh monitoruje sociální pracovník, ale moderuje a koordinuje ji nestranná, neutrální osoba. Může se jednat i o člověka z neodborné veřejnosti, který má školení v oboru facilitace. Rodinnou konferenci může na přání účastníků opustit a ponechat vlastní diskusi.<sup>15</sup>

Případové konference jsou u nás běžně používány od 90. let 20. století ve zdravotnictví a sociální práci. V sociální práci se jedná o strukturované jednání rodiny, dětí a blízkých osob společně s odborníky za účelem ujednání procesu při řešení nepříznivé sociální situace.<sup>16</sup> Právě zde dochází k setkávání nejrůznějších oborů a k diskusím, jakým způsobem rodinu podpořit, kde jsou hranice aktivity klienta a aktivity odborníka. Prostor k jednání určuje sociální pracovník odboru sociálně právní ochrany dětí a převážně se jedná o prostory městského úřadu s rozšířenou působností. Případovou konferenci moderuje nestranný pracovník, který je na odborné úrovni a pracuje v jiné odborné organizaci. Není tedy laikem, jako v případě rodinné konference. Po celou dobu případové konference je přítomen. Výstupem případové konference je individuální plán dítěte.<sup>17</sup>

Zásadním rozdílem mezi oběma druhy konferencí je míra zapojení rodiny a jejich blízkých. Rodina konferenci svolává. V případě rodinné konference má rodina větší rámec kompetencí, aktivity a spolurozhodování a odborný tým zde slouží jako zdroj

---

<sup>14</sup> Srov. MATOUŠEK, Oldřich – PAZLAROVÁ, Hana. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny: v kontextu plánování péče*. 2. rozšířené vydání. Praha: Portál, 2014, s. 179.

<sup>15</sup> Srov. HORST, Hannie van de – JOANKNECHT, Lineke – PAQEE, Rob van. *Rodinná skupinová konference* [online]. Kortenaken: Eigen Kracht, 2010 [cit. 2018-09-14]. Dostupné z: [http://www.pravonadestvi.cz/files/files/Rodinne-konference\\_prirucka-pro-koordinatory.pdf](http://www.pravonadestvi.cz/files/files/Rodinne-konference_prirucka-pro-koordinatory.pdf)

<sup>16</sup> Srov. MATOUŠEK, Oldřich – PAZLAROVÁ, Hana. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014, s. 270–271.

<sup>17</sup> Srov. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. *Metodické doporučení MPSV č. 3/2009 k vytvoření individuálního plánu péče o dítě* [online]. Praha: MPSV ČR, 2009 [cit. 2018-09-14]. Dostupné z: [http://www.mpsv.cz/files/clanky/7267/Metodicke\\_doporuceni\\_MPSV\\_c-3.pdf](http://www.mpsv.cz/files/clanky/7267/Metodicke_doporuceni_MPSV_c-3.pdf)

odborných informací. Na rodinné konferenci má rodina prostor se dobrovolně setkat a diskutovat o tom, jaká cesta je pro ně nejlepší pro řešení nepříznivé sociální situace. Rodina má na rodinné konferenci vyšší postavení než tým odborníků. Rodina je chápána jako expert na řešení své životní situace. Odborníci poskytují informace, pomáhají analyzovat situaci, vyslovují kritické připomínky a podporují proces pozitivní změny. Výstupem rodinné konference je plán řešení situace, který tvoří rodina.<sup>18</sup>

Naopak u případové konference je rodina k účasti na případové konferenci vyzvána. Výstupem případových konferencí je individuální plán, který sestavuje moderátor na základě vývoje diskuse multidisciplinárního týmu a rodiny. Rodina je na případové konferenci v jiné pozici, než na rodinné konferenci. Její postavení je na případové konferenci slabší. Proto je velmi důležité zdůraznit etická východiska multidisciplinární spolupráce na konferencích, aby se eliminovala největší rizika, kterými jsou tendence hegemonie, paternalismu a obviňování.

#### **1.4. Etická východiska multidisciplinární spolupráce**

Cílem diplomové práce je najít etické zásady multidisciplinární spolupráce s ohledem na nejlepší zájem dítěte v kontextu nepříznivé sociální situace, kdy dítě nerespektuje autority ani své rodiče. V práci se zaměříme na konkrétní otázky ohledně vztahů mezi členy odborného týmu směrem k adresátu spolupráce tedy rodičům a dítěti, a bude nás zajímat riziko moci, paternalismu a Karpmanova trojúhelníku dramatu. Diplomová práce bude doplněna ilustracemi z praxe, které vycházejí ze studia spisů rodin. Důležité je zmínit, že vzhledem k tomu, že účastníci konference respektují Zákon č. 110/2019 Sb., o zpracování osobních údajů, není jednoduché se k informacím o případových konferencích dostat, a proto byly použity příklady z vlastní praxe, zkušenosti nabyté přímo při terénní práci, vycházelo se z konzultací s pracovníky OSPOD, terapeutů a výchovnými poradci.

Na případové konferenci se setkávají různí odborníci z různých oblastí, a to především sociální, zdravotní, pedagogické a ojediněle i obrany (Policie ČR). Jedná se o pomáhající profese. Vzhledem k tomu, že středem zájmu je kvalita života člověka, pokládáme za důležité profesní kodexy prozkoumat a zjistit, co mají společného. Cílem je také hledat, zdali se v profesních kodexech vyskytuje doporučení jednat multidisciplinárně.

---

<sup>18</sup> Srov. PAVLÍKOVÁ, Gabriela – MARTÍNKOVÁ, Kateřina – ŽENÍŠKOVÁ, Jana. *Naše rodina, naše problémy, naše řešení, aneb Když se sejde rodinná rada*. Pardubice: Amalthea, 2015, s. 5.

Členové multidisciplinárního týmu se zavazují respektovat etický profesní kodex. Studium odborné literatury bylo zjištěno, že profesní etický kodex mají profese sociálního pracovníka, lékaře, policisty, ale jednotný, závazný pedagogický etický kodex neexistuje. Jednotlivá školská zařízení si jej vydávají samostatně a jejich zaměstnanci se k němu zavazují dobrovolně. Důvodem tohoto faktu může být také to, že pedagogická profese nemá na našem území odbornou komoru. Existuje zapsaný ústav Pedagogická komora, z.s., který vznikl 27. 10. 2017. Nenašla jsem ale závazný etický kodex učitele. Zakladatel zapsaného ústavu Radek Sárközi publikoval v Britských listech článek, kde nastínil, jak by mohl etický kodex vypadat a současně vyzval školská zařízení, aby si vydala své profesní kodexy interně a zavázala se k nim.<sup>19</sup> Zjistila jsem, že školy publikují svůj vlastní etický kodex a pro zajímavost a srovnání uvádím kodex učitele v příloze. Jediný závazný dokument k tomuto tématu vydalo MŠMT, a to jako pravidla etiky zaměstnanců MŠMT.

Profese, které se na konferenci zpravidla setkávají, mají své etické kodexy<sup>20</sup> a nejvyšší míru shody najdeme v otázce lidských hodnot, jako jsou lidská práva, spravedlnost, demokracie, rovnost a pro multidisciplinární spolupráci, dále je důležitá shoda na právu participace klienta do dynamického procesu pozitivní změny, práva autonomie a povinnosti subsidiarity organizací zapojených do spolupráce.<sup>21</sup> V rozporu s těmito pravidly je používání moci spojené s profesí a trojúhelníku dramatu spojeného s rolí viníka. Vzhledem k tomu, že etický kodex případové konference OSPOD neexistuje, souhlasím s Michelovou, která se podrobněji věnuje etickým dilematům multidisciplinární spolupráce a uznává, že přestože pomáhající profese mají svůj etický kodex, praxe je taková, že se členové týmu mohou ve své lidské slabosti uchýlit k neetickému jednání a zneužít postavení moci směrem ke klientovi: „*Do hry vstupují faktory týkající se například lidské důstojnosti a práv klientů, dále moci, kterou pomáhající pracovník disponuje (informace, možnost ovlivnit život klienta) apod.*“<sup>22</sup>

Primárně věnujeme pozornost etickému kodexu sociálního pracovníka, protože je velmi podrobný, strukturovaný a výstižný. Sociální pracovník má vycházet z principů sociální spravedlnosti, respektování lidských práv, osobnosti jedince, rozmanitosti skupin a jejich specifík. Jeho povinností je vykonávat svou pozici svědomitě,

---

<sup>19</sup> Srov. SÁRKÖZI, Radek. Pedagogická komora a etický kodex učitele, 21. 2. 2005, In: *Britské listy* [online]. 21. 2. 2015 [cit. 2019-08-20]. Dostupné z: <https://legacy.blisty.cz/art/22108.html>

<sup>20</sup> V příloze.

<sup>21</sup> Srov. JANKOVSKÝ, Jiří a kol. *Sociální pracovník v multidisciplinárním týmu*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2015, s. 36.

<sup>22</sup> Tamtéž, s. 35.



zodpovědně a iniciovat spolupráci multidisciplinárních týmů. Pouze etický kodex sociálního pracovníka ukládá pracovat multidisciplinárně, ostatní kodexy tento princip neobsahují. Pro sociálního pracovníka je etický kodex závazný jako součást jeho odbornosti a profese. Současně kodex závěrem upozorňuje na to, že sociální pracovník musí zůstat zodpovědný a kodex nemůže nahradit jeho vnitřní motivaci. Etický kodex sociálního pracovníka představuje minimum standardu zodpovědného konání při výkonu profese sociální práce. Autonomie a participace klienta je v kodexu také ošetřena, sociální pracovník má vést klienta k vlastní zodpovědnosti a vytváří s ním vztah založený na důvěře. Má ho informovat o rizicích a důsledcích při rozhodování a neutvářet klienta závislým na sociální službě. Sociální pracovník je také zodpovědný směrem ke společnosti, podněcuje změny v zákonech, v politice státu a mezinárodní. Otázka paternalismu není v kodexu přímo zmíněna. Tuto oblast ošetřuje etický kodex takto: „*Je zodpovědný za své jednání vůči osobám, se kterými pracuje, vůči kolegům, zaměstnavatelům, profesním organizacím.*“<sup>23</sup>

Tématu multidisciplinární spolupráce, paternalismu, moci a autonomie klienta se také věnuje Prohlášení Mezinárodní federace sociálních pracovníků o etických principech z července 2018 v Dublinu. Podle tohoto prohlášení mají sociální pracovníci aktivně pracovat v komunitách a se svými kolegy a dalšími odbornými pracovníky na vybudování sítě solidarity, transformačních změnách a na inkluzivní společnosti a zodpovědné společnosti. Mají prosazovat právo na sebeurčení – autonomii a participaci. Důležité je, aby sociální pracovníci uvažovali o člověku kontinuálně ve všech jeho oblastech žití jako o celostní bytosti a tento postoj používali v holistických hodnoceních a intervencích za plné účasti všech, se kterými pracovníci pracují. Navíc federace poukazuje na to, že je potřeba rozvíjet a pravidelně aktualizovat vlastní etické kodexy. Primárním zaměřením sociálního pracovníka je důstojnost lidí. Musí jednat bezúhonně, a to zahrnuje nezneužití mocenské pozice. Sociální pracovník je odpovědný za své jednání a rozhodování. Rozhodnutí by měla být podložena empirickými důkazy, zkušenostmi z praxe a etickými, právními a kulturními hledisky. Musí být připraven přednést důvody svého rozhodnutí.<sup>24</sup>

---

<sup>23</sup> Srov. APSS ČR. Etický kodex sociálního pracovníka České republiky. *Apsscr.cz* [online]. 2005 [cit. 2018-09-16]. Dostupné z: [http://www.apsscr.cz/ckfinder/userfiles/files/Etick%C3%BD%20kodex\\_Profesn%C3%AD%20svaz\\_verII.pdf](http://www.apsscr.cz/ckfinder/userfiles/files/Etick%C3%BD%20kodex_Profesn%C3%AD%20svaz_verII.pdf),

<sup>24</sup> Srov. Mezinárodní federace sociálních pracovníků. Prohlášení mezinárodní federace sociálních pracovníků o etických principech. *Dragif.cz* [online]. 2005 [cit. 2018-09-16]. Dostupné z: <https://dragif.cz/data/pdf/a/wji.pdf>

Také etický kodex lékaře obsahuje principy autonomie a odmítání paternalismu. Stěžejním principem je opět důstojnost člověka. Lékař má postupovat ve své kompetenci tak, aby to bylo pro pacienta co nejvýhodnější, jednat nezištně, včas a neodkladně, korektně a s pochopením. Lékař se má vzdát paternalistických pozic a respektovat pacienta jako rovnocenného partnera se všemi občanskými právy a povinnostmi, včetně zodpovědnosti za své zdraví. Lékař nesmí zneužít pacientovu důvěru a závislost jakýmkoli způsobem. Princip mezioborové spolupráce v kodexu lékaře není zmíněn.<sup>25</sup>

Etický kodex Policie České republiky neobsahuje zásadu autonomie, participace a mezioborové spolupráce. Základními hodnotami jsou nestrannost, odpovědnost, ohleduplnost, bezúhonnost, profesionalita. Pracovníci Policie ČR na úrovni prevence se setkávají na mezioborových setkáních, kde diskutují o rizicích v regionu nebo ohrožených lokalitách a dle našeho názoru je potřeba etický kodex Policie ČR o tyto zásady doplnit, a tak, jak je zmíněno v kodexu Mezinárodní federace sociálních pracovníků, je etický kodex nutno vyvíjet na základě nároků kontextu společenského vývoje a poptávky po nových metodách. Závazkem Policie ČR je prosazovat zákony přiměřenými prostředky, jednat se všemi lidmi slušně, korektně a s porozuměním a respektovat jejich důstojnost. Policista má být nestranný, spravedlivý, jednat taktně a vhodně uplatňovat princip volného uvážení, ale nesmí jednat krutě, nehumánně či ponižujícím způsobem. Partnerská spolupráce je zmíněna směrem ke kolegům. Od policisty se očekává, že bude bezúhonný, odpovědný, spravedlivý.<sup>26</sup>

Zmínili jsme na počátku reflexe oborových kodexů, že kodex učitele vydává dobrovolně škola sama, a proto byl pro zkoumání použit etický kodex učitele základní školy v Novém Jičíně, protože autorku práce zaujal splynutím učitelské profese s etickým závazkem. V obecné zásadě se uvádí, že profese učitele je silně eticky exponovaná. Učitel je odpovědný rozmanitým společenským institucím. „*Učitel přijímá svou profesi jako celoživotní poslání, jedná i nad rámec pracovně právních povinností a naplňuje lidský a společenský smysl své profese. Osobní život učitele by měl být v souladu s obecně přijatými mravními normami.*“<sup>27</sup> Tyto zásady se jeví jako použitelné pro všechny pomáhající profese. Dále kodex zakazuje jednat jakýmkoli způsobem

---

<sup>25</sup> Srov. Česká lékařská komora. Etický kodex lékaře. *Nemho.cz* [online]. 2019 [cit. 2018-09-16]. Dostupné z: [https://www.nemho.cz/media/cache/file/16/eticky\\_kodex-lekar.pdf](https://www.nemho.cz/media/cache/file/16/eticky_kodex-lekar.pdf)

<sup>26</sup> Srov. Policie ČR. Etický kodex Policie ČR. *Policie.cz* [online]. 2019 [cit. 2018-09-16]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/eticky-kodex-policie-ceske-republiky.aspx>

<sup>27</sup> Srov. SOU Šenov. Etický kodex učitele. *Sou-senov.wz.cz* [online]. 2005 [cit. 2018-09-16]. Dostupné z: <http://www.sou-senov.wz.cz/dokumenty/eticky-kodex.pdf>

zištně, propůjčit se nečestným a nedůstojným aktivitám. Žákovi pomáhá rozvíjet jeho lidský potenciál. Téma autonomie a autority kodex ošetřuje takto: „... učitel se snaží najít optimální rovnováhu mezi povinnostmi a odpovědností žáka na jedné straně a právy a svobodami žáka na straně druhé tak, aby mohla být práva a svobody žáka realizována v nejvyšší možné míře.“<sup>28</sup> Tato rovnováha se dá pokládat za zásadu v rozhodování mezi autoritou a odpovědností žáka. Další etickou zásadou je používat přiměřené kázeňské prostředky respektující lidskou důstojnost, přihlížet k záležitostem individuálně vzhledem k případu a ke konkrétní situaci. Učitel má být spravedlivý, vyvarovat se diskriminace a protekce. Učitel nejedná ve svůj prospěch, musí být nestranný a spravedlivý. Mezioborová spolupráce není zmíněna.

Z našeho pohledu je nejvíce výstižný etický kodex sociálního pracovníka, Prohlášení Mezinárodní federace sociálních pracovníků o etických principech, také etický kodex lékaře se věnuje tématu paternalismu a partnerství. Inspirující je etický kodex učitele v oblasti poslání profese a bezúhonného života a dále nalezení rovnováhy mezi zodpovědností žáka a autoritou učitele. Kodex učitele ošetřuje také pečlivé rozlišování individuality dítěte a jedinečnosti situace. Vrátime se k roli klíčového sociálního pracovníka, který eviduje v dokumentaci všechny dostupné informace ohledně vývoje osobních dějin uživatele sociální služby a intenzivně se spolupodílí na pozitivní změně v jednání uživatele sociální služby.

Sociální pracovník v roli klíčového pracovníka klienta je zaměřen na sociální fungování v různých oblastech klientova života, a proto je jeho přístup k problematice celostní, systemický a probíhá napříč obory, se kterými se na konferenci setkává. Přístup sociálního pracovníka zahrnuje oblasti biologické, sociologické, psychologické a spirituální. Takovým komplexním přístupem nepřistupuje ke klientovi žádná jiná profese, a proto se od klíčového sociálního pracovníka očekává, že nebude hledat řešení nepříznivé sociální situace sám, ale jako součást multidisciplinárního týmu a současně bude i garantovat klientova práva a aktivní spoluúčast na konferenci.

Zde chceme zdůraznit, že člověk nežije izolovaně, ale ve společnosti lidí a jeho jednání ovlivňuje celou společnost, proto je důležité jednat tak, aby sloužil společnému dobru a k tomuto úkolu vychovávat i děti. Při rozhodování o procesu na případové konferenci musí odborníci rovněž vytvářet určité prognózy vývoje dítěte a hodnotit rizika a volit cestu „menšího zla“ i s ohledem na společnost, tak jak to vnímá

---

<sup>28</sup> Srov. SOU Šenov. Etický kodex učitele. *Sou-senov.wz.cz* [online]. 2005 [cit. 2018-09-16]. Dostupné z: <http://www.sou-senov.wz.cz/dokumenty/eticky-kodex.pdf>

Aristoteles, že člověk je „zoon politikon“. Například v případě, kdy dítě ohrožuje sebe a společnost na životě, zdraví, bezpečnosti a rodiče nejsou schopni nastavit mu hranice, je z našeho pohledu pro celek a společnost menší zlo ústavní výchova dítěte, tak jak dokresluje kazuistika 5 – Noskovi, kdy výsledek konference nezajistil zdravý duševní a mravní vývoj dítěte a ochranu společnosti. Nezletilá Nad'a byla v péči odborníků několik let, prodělala opakovaně časově omezenou ústavní péči a byly uplatněny všechny měkké nástroje sociální práce. Její chování se naopak časem horšilo, ztratila veškerý respekt k autoritám a navíc mravně ohrožuje děti a mládež. Není v silách matky dceru usměrnit, zajistit pravidelnou školní docházku a prospívání dcery po mravní stránce už vzhledem k tomu, že její chování vykazuje známky konfrontace s trestním zákonem a v tomto případě potřebuje Nad'a výchovný dohled 24 hodin denně. Dle našeho názoru měl být v tomto případě OSPOD paternalistický a nařídít Nadě ústavní výchovu.

Sociální práce reflektuje lidskou nedokonalost. Účastníci případové konference si ji uvědomují a současně chtějí podpořit rodinu a dítě v riziku tak, aby prospívaly a naplnily svůj osobní příběh ve společném dobru. Vzájemná úcta a respekt mezi účastníky a adresáty sociální služby jsou další zásadní etické pravidlo konference. Opíráme se o výroky I. Kanta, který chápe mravní normu – mravní zákon jako to, co určuje existenci člověka a jako východisko, které určuje hodnoty a hodnocení. Člověk sám o sobě je lidská bytost nedokonalá, ale v nedokonalosti člověka jsou obsaženy nejvyšší hodnoty. Těmito hodnotami myslí Kant účel člověka sám o sobě a lidskost. Zneužitím hodnoty lidství jako prostředku k dosažení cíle je nemorální. Pro lidské jednání je podstatná dobrá vůle. Jako nejvyšší hodnotu vnímá Kant lidskou důstojnost.<sup>29</sup> Dobrá vůle je dle našeho názoru zásadní pro rozlišení, kdy se řídit zásadou paternalismu a kdy partnerství. Pokud dítě a rodiče neprojeví dobrou vůli, motivaci k pozitivní změně, kompetenci zralosti sociální role rodiče, musí v tomto případě zasáhnout odborná moc v nejlepším zájmu dítěte. Nejlepší zájem dítěte popíšeme ve 2. kapitole, jako stěžejní zásadu pro sociální práci. Tento postoj dokresluje kazuistika 1 – Táborští. Otec a syn jednali ve spolupráci s OSPOD, školou, lékařem, kurátorkou, terapeutem a terénní sociální pracovníci účelově, nechovali se odpovědně ani partnersky a v tomto případě by bylo podle našeho názoru nejlepším zájmem dítěte nařídít Markovi ústavní výchovu a odborný dohled 24 hodin denně. Také katolická církev uznává snahu člověka

---

<sup>29</sup> Srov. CAKIRPALOGLU, Panajotis. *Psychologie hodnot*. Olomouc: Votobia, 2004, s. 55–57.

o své osobní zdokonalení, naplnění obrazu Božího v člověku, hodnotu člověka proto, že je stvořen do dějin spásy a ne pro to, co má. Sociální kodex katolické církve chrání stvořenost člověka a jeho cenu samu o sobě. Člověk má cenu víc pro to, co je, než pro to, co má. Větší cenu má snaha člověka a jednání člověka, které sleduje zájem spravedlnosti, pospolitosti a lidského řádu společenských věcí než vědeckotechnický pokrok.<sup>30</sup>

Jediným závazným dokumentem, který upravuje cíle, principy a pravidla multidisciplinární spolupráce OSPOD, je manuál k případovým konferencím. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR vydalo v roce 2011 tento manuál k případovým konferencím, kde vymezuje cíle, principy a pravidla multidisciplinární spolupráce v nejlepším zájmu dítěte. Cílem případové konference jsou:

*... rychle reagovat na vzniklou situaci ohroženého dítěte nebo jeho rodiny, vyhodnotit situaci dítěte a jeho rodiny s cílem nalézt optimální řešení, vytvářet osobní kontakty a podpůrnou síť rodině, aktivizovat rodinu, koordinovat péči, získat nástroj pro kontrolu plnění domluvených kroků.<sup>31</sup>*

Principy případové konference jsou dle manuálu nejlepší zájem dítěte, aktuálnost, objektivita, důvěrnost, diskretnost, bezpečí, spolupráce, koordinace, efektivita. Manuál popisuje také pravidla případové konference:

*Rovnocennost všech účastníků (vzájemný respekt a úcta), otevřenost všem vneseným myšlenkám a nápadům, srovnatelný prostor a čas pro vyjádření každého účastníka, srozumitelnost pro všechny účastníky, podchycení každého impulsu (zapsáním na flipchart), zaměřenost na cíl setkání, ukázněnost v projevu – vracíme se zpět k hlavnímu cíli, odbíhá-li od něj debata, dodržování agendy a časového rozvrhu, snaha o dosažení souladu s přijatými závěry, respekt k přijatým závěrům, vypracování výstupu (individuálního plánu) z případové konference, použití výstupu (individuálního plánu) z případové konference pro další spolupráci, průběžný monitoring.<sup>32</sup>*

Podle našeho názoru chrání všechna uvedená východiska v této kapitole lidskou důstojnost, autonomii, stvořenost, tvořivost, svobodu, spravedlnost a další práva, která vyplývají ze zákonů, listin, deklarací, úmluv a prohlášení platných na našem území. Existují ale situace, kde člověk musí být připraven kriticky myslet a argumentovat, aby jednal v nejlepším zájmu dítěte.

---

<sup>30</sup> Srov SPIAZZI, Raimondo. *Sociální kodex Církve*. Tišnov: Sursum, 1993, s. 37–38.

<sup>31</sup> Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. *Manuál k případovým konferencím*. [online]. Praha: MPSV ČR, 2011, s. 9 [cit. 2018-09-16]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/files/clanky/13087/manual.pdf>

<sup>32</sup> Tamtéž, s. 11.

Klíčový sociální pracovník na konferencích by se měl orientovat v právech klientů a měl by umět obhájit pravidla slušné a důstojné komunikace a dohody na pozitivním dynamickém procesu změny nepříznivé sociální situace. Jeho důležitou kompetencí je schopnost rozlišit, kdy je proti klientovi používána profesní moc a vyvolávání pocitu viny. Členové odborného týmu jsou vystaveni velké zodpovědnosti a řeší eticky relevantní otázky. Těmito otázkami se budeme zabývat v další samostatné kapitole.

### **1.5. Eticky relevantní otázky**

Několikrát byl v diplomové práci použit termín a zásada „nejlepší zájem dítěte“. Účastníci případové konference, dle osobních zkušeností, nejsou zcela jednotní v tom, co si mají pod tímto pojmem přesně představit vzhledem k tomu, že se jedná o pojem velmi obecný. Setkáváme se s tím, že v podobné kazuistice jednali pracovníci OSPOD z různých měst různě. Je možno si představit celou škálu zájmů, které může tento pojem chránit a současně je důležité pečlivě na konferenci rozlišovat situaci a práva dítěte, které z pojmu vyplývají. Na konferenci se setkávají práva dítěte a současně práva a povinnosti zákonných zástupců, a jejich zodpovědnost. Rodiče jsou zákonní zástupci a ponese před společností všechny mravní a právní důsledky chování dítěte až do jeho zletilosti. Po nabytí zletilosti potomků nesou rodiče stále dopady chování dítěte na úrovni mravního veřejného mínění okolí.

Důležité je také specifikum cílové skupiny případové konference, protože děti s poruchou chování nerespektování autorit mají problém respektovat pravidla a všeobecně respektovat práva druhých lidí. Jednotlivá práva dětí uvedená v pojmu nejlepší zájem dítěte jsou uplatnitelná pouze v situaci, kdy je dítě vnitřně motivováno a partnerský přístup ocení a podílí se aktivně na pozitivní změně svého chování. Setkáváme se v praxi s případy, že přestože byla situace ohledně dítěte a jeho rodičů kritická, ponechal OSPOD autonomii rodiči a dítěti, vědomě se zbavoval zodpovědnosti a byl subsidiární i v případě, že se jednalo o ohrožení mravního vývoje dítěte. Jednotné kritérium, kdy použít zásadu paternalismu a kdy autonomie a subsidiarity, není popsáno v žádném závazném dokumentu, a proto jsme se rozhodli více zkoumat pojem nejlepšího zájmu dítěte a zásady, které uvádí. Další eticky relevantní otázkou je úzká hranice mezi tím, jak lze pojmenovat a odstraňovat příčiny poruchy chování u dítěte a vyvoláváním pocitu viny na straně dítěte a rodiče. Takové jednání, které vyvolává u dětí a rodičů vinu a ne zodpovědnost, úzce souvisí se stavem zneužití moci a paternalismu.

Na druhou stranu a na závěr práce je třeba se zamyslet nad rozložením zodpovědnosti všech zúčastněných odborníků a laiků, rodiny a dítěte v dějinném kontextu spásy a nad výsledkem mezioborové spolupráce. Důsledky ohrožení mravního vývoje dítěte si nakonec ponесou dítě, jeho rodiče a celá společnost. V další kapitole vysvětlíme obsah spojení nejlepší zájem dítěte a právo dítěte na autonomii a participaci na situaci.

## **2. Etické zásady pro případové konference sociálně právní ochrany dětí**

Studovali jsme různé prameny a zdroje poznání s cílem najít společné mravní zásady vzájemné spolupráce odborníků, rodičů a dětí na případové konferenci. Vycházeli jsme z doporučení MPSV, profesních kodexů, postojů katolické církve v pohledu na člověka a v neposlední řadě také filozofů Kanta, Aristotela a Platona. Soustředíme se na hlavní zásadu „nejlepší zájem dítěte“, která je cílem spolupráce odborníků na případové konferenci. Tato zásada nejlepšího zájmu dítěte obsahuje několik hlavních principů a pro tuto práci je důležité soustředit se na rovnováhu mezi autonomií a participací dítěte a rodiče, subsidiarity institucí a odborníků a současně na kritérium, kdy upřednostnit přístup paternalismu. Na začátku kapitoly stručně vysvětlíme vývoj práv a právní postavení dítěte ve společnosti a následně se soustředíme na etická hlediska této zásady.

### **2.1. Nejlepší zájem dítěte**

Zásada nejlepšího zájmu dítěte je cílem případové konference OSPOD. Tento cíl rámuje mezioborové jednání tak, aby výsledkem byl dynamický proces pozitivní změny v chování dítěte. Nejlepší zájem dítěte může být vnímán různými obory různě, protože jeho definování nemá jasné jednotné hranice. Jedná se především o to, aby dítě prospělo za současných podmínek a zdrojů pomoci v okolí v nejvíce dosažitelné možnosti a dosáhlo přiměřené kvality života. Cílem kapitoly je co nejvíce vysvětlit vývoj postavení dítěte ve společnosti a popsat tento pojem podrobněji z hlediska práv dítěte na participaci na sociální skutečnosti a možnosti dynamiku svého příběhu ovlivňovat.

#### **2.1.1. Dějinný kontext vývoje práv dětí**

Dítě nemělo v dějinách výhodné postavení, ale během rozvoje jeho práv se situace měnila k lepšímu. Zásadním předpokladem pro jeho ochranu je fakt, že je oproti dospělému člověku v nevýhodě svým věkem, celkovou zralostí po stránce tělesné, psychické a sociální. V současnosti chrání dítě zaručená práva, která mu umožňují rozvíjet se po všech stránkách.<sup>33</sup> Práva dětí v minulosti byla minimální a v současné době se společnost uhnula k extrému, kdy práva dětí jsou maximální. V původním zákoně o rodině (dnes zákon občanský) zmizela po jeho novelizaci důležitá povinnost dětí směřem k autoritám, a to, že děti mají své rodiče ctít a respektovat.

---

<sup>33</sup> Srov. HELUS, Zdeněk. *Dítě v osobnostním pojetí: obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče*. Praha: Portál, 2004, s. 15–37.



Dítě bylo v dějinách do 4. století našeho letopočtu považováno za majetek otce. Otec mohl dítě odmítnout, odložit, pohodit, prodat či dát do otroctví.<sup>34</sup> Subjekty, otec a dítě, neměly rovnoprávné postavení a z hlediska práva se jednalo o soukromoprávní vztah.<sup>35</sup>

Teprve hlásání křesťanství a chápání dítěte jako Božího daru a dále rovnost dětí a lidí před Bohem změnila postavení dítěte ve společnosti a byl vydán zákaz zabíjet děti, což bylo vlastně poprvé, kdy bylo dítě zmíněno v zákoně.<sup>36</sup> Křesťanství hlásalo respekt k dětem. Na základě Ježíšova prohlášení: „*Nechte děti a nebraňte jim jít ke mně; neboť takovým patří království nebeské*“ a „*Kdo by svedl ke hříchu jednoho z těchto nepatrných, kteří ve mne věří, lépe by mu bylo, kdyby mu dali na krk kámen mlýnský a hodili ho do moře*“<sup>37</sup> uvedlo křesťanství pojem práv dětí do společnosti.

Vývoj práv dětí pokračoval dále mírným tempem. V rozmezí od 14. do 17. století se pojetí dítěte a jeho práv jeví jako ambivalentní. Společnost prokazovala zájem o výchovu budoucích králů, a proto chtěla dítě více poznat a pozitivně ovlivňovat. Začalo se projevovat úsilí o systematickou výchovu dítěte.<sup>38</sup>

Následně 18. století pojmenoval Dunovský časem „intruze“: „*Rodiče vstupují do života dítěte, snaží se jej formovat k obrazu svému. Čím výše směřují, tím větší nároky na dítě kladou.*“<sup>39</sup> Rodina se začíná měnit a přestává být pouhou institucí, která zajišťuje předávání jména a majetku. Její úloha se rozšiřuje a ve větší intenzitě plní funkci také výchovnou, aby v souladu s novým morálním a duchovním přístupem správně formovala tělo a duši.<sup>40</sup>

Zásadní roli ve změně práv a postavení dítěte sehrálo období osvícenství. Začínají se klást hlubší otázky na míru potřeb dítěte. Potřeby jsou hledány, rozpoznány a uspokojovány přijatelným způsobem a stát se silně zajímá o děti trpící nedostatkem naplňování jejich potřeb. Na jednu stranu se postavení dítěte ve společnosti zlepšuje, ale zásahem industrializace a urbanizace se objevuje riziko spojené s dětskou prací. Objevuje se zvýšená tendence dětské úmrtnosti a společnost reaguje na tento stav vyšší mírou ochrany dětí a jejich práv. Snad nejhůře na tom byly v Evropě děti v Anglii

---

<sup>34</sup> Srov. SLAVÍČKOVÁ, Pavla. *Právní ochrana dětí v období prvních kodifikací*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2012, s. 36.

<sup>35</sup> Srov. RADVANOVÁ, Senta. *Kurs občanského práva: instituty rodinného práva*. Praha: C. H. Beck, 1999, s. 92.

<sup>36</sup> Srov. DUNOVSKÝ, Jiří. *Sociální pediatrie: vybrané kapitoly*. Praha: Grada, 1999, s. 40–48.

<sup>37</sup> Srov. KOVAŘÍK, Jiří. *Dětská práva, právní povědomí, participace dětí a sociální služby*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2001, s. 15.

<sup>38</sup> Srov. DUNOVSKÝ, Jiří. *Sociální pediatrie: vybrané kapitoly*. Praha: Grada, 1999, s. 40–44.

<sup>39</sup> Tamtéž, s. 44.

<sup>40</sup> Srov. LOJKOVÁ, Jana. Vliv společenských změn na problematiku práv dětí. *Časopis pro právní vědu a praxi* 2008, roč. 16, č. 1, s. 71–75.

a právě tam započala snaha o ukotvení parlamentních zákonů, které vymezí věkovou hranici, kdy je možné pracovat, jaký bude druh práce úměrný věku dítěte a především délku jeho pracovní doby.

Nyní bylo potřeba kvalifikovat potřeby dítěte a někteří specialisté se začali odborně profilovat a zaměřovat na dětský věk. Zásadní poznatek přinesl Freud, rodák z Příbora. Zabýval se dětskou vývojovou problematikou a zdůraznil význam vývoje dítěte do 3 let. Podle něj vzniká řada psychických odchylek a poruch právě v tomto období v rodině, která nenaplnuje dětské potřeby.

Až koncem 18. století se začala prosazovat základní myšlenka vnímat dětství jako období nevinnosti a období ve vývoji člověka, které zasluhuje zvláštní ochranu. Hlavním názorem je nutnost odlišit dětství od věku dospělých a uznat, že děti mají své specifické potřeby, které je důležité naplňovat.

Postupně byla během 19. a 20. století omezována dětská práce. Postavení dětí ve společnosti se zlepšuje a dítě začíná být státem více chráněno. Dochází ke změně paradigmatu, že děti jsou jen zmenšení dospělí.<sup>41</sup>

Ve 20. století nastala vývojová etapa, kdy se začala pomalu prosazovat dětská práva. V roce 1919 byly na půdě Mezinárodní organizace práce uzavřeny první mezinárodní smlouvy respektující práva dítěte, které potlačovaly obchod s dětmi a regulovaly nejnižší věk dítěte, kdy může nastoupit do práce.<sup>42</sup> Následně vznikl v roce 1923 dokument, který deklaroval tyto potřeby dítěte: „... *dítě pro svou duševní nezralost potřebuje zvláštní záruky, péči a zvláštní právní ochranu před narozením a po něm*“.<sup>43</sup> Dalším impulzem pro ochranu práv dítěte byly události spojené s oběma světovými válkami. První významné smlouvy mají počátky v paternalismu, hledají právní ukotvení, která apelují na morální povinnosti rodičů ke svým dětem.<sup>44</sup> Stručným shrnutím prvních známek ochrany práv dětí se dozvídáme, že práva byla dětem přiznávána postupně a intenzita jejich ochrany postupně narůstala. Prvním pramenem se stala Ženevská deklarace práv dítěte, druhým dokumentem je Deklarace práv dítěte. Dále navazuje Úmluva o právech dítěte a Listina základních práv a svobod. Na našem území jsou práva dítěte ošetřena několika zákony, které zmiňujeme pro ucelený přehled

---

<sup>41</sup> Srov. PEMOVÁ, Terezie – PTÁČEK, Radek. Historické a teoretické souvislosti sociálně-právní ochrany dětí. *Právo a rodina* 2012, roč. 14, č. 5, s. 5.

<sup>42</sup> Srov. JÍLEK, Dalibor. Stručná geneze mezinárodní ochrany dítěte. *Právnick* 1990, roč. 1990, č. 4, s. 365.

<sup>43</sup> RADVANOVÁ, Senta. *Kurs občanského práva: instituty rodinného práva*. Praha: C. H. Beck, 1999, s. 16.

<sup>44</sup> Tamtéž, s. 37.

pramenů práva ochrany dítěte. V další kapitole jsou shrnuty nejdůležitější dokumenty a principy ochrany práv dítěte, které postupně ve prospěch práv dětí vznikaly, a více pozornosti je věnováno zásadě nejlepšího zájmu dítěte.

### **2.1.2. Základní prameny práv dětí**

V závěru předešlé kapitoly bylo konstatováno, že práva byla dětem přiznávána postupně a jejich postavení se během dějin měnilo k lepšímu. Důležitým momentem pro změnu postavení dítěte v dějinách lidstva byla první světová válka. Ta dala impuls k tomu, aby vznikl první dokument, a to Ženevská deklarace práv dítěte. Iniciátorkou dokumentu se stala Eglantyne Jebbová – zakladatelka Save Children Fund ve Velké Británii.<sup>45</sup> Tato Ženevská deklarace práv dítěte sice postrádá mezinárodní právní závaznost, ale její hodnota v oblasti morální, politické a historické je nepřehlédnutelná. Ona dala základní podnět k tomu, aby se promítla regulace práv do odvětví trestního, občanského a správního práva a byly závazně přijaty další mezinárodněprávní dokumenty.<sup>46</sup> Konečně byl dítěti přiznán morální status objektu péče a ochrany, který současně zohledňuje, že dítě potřebuje ke svému zdárnému vývoji zvláštní společenské a právní záruky. Ženevská deklarace práv dítěte byla schválena Mezinárodní unií pomoci dětem a přijata na pátém zasedání Ligy národů v Ženevě dne 20. 9. 1923. Text tvoří preambule a pět odstavců, které obsahují mravní a společenské závazky spojené se základními potřebami dítěte. Adresátem deklarace jsou všichni dospělí lidé, celá společnost a zdůrazňuje morální povinnosti k dětem. Stručně zmíníme obsah jednotlivých odstavců. Zdůrazňuje fyzický a duševní vývoj dítěte. Obsahuje obecně známé myšlenky inspirované Biblií, a to péči a ochranu dítěte, které není schopno se o sebe samostatně postarat. Zde je zmíněno, jaké následky hrozí ve válce dětem a že jim má být poskytnuta přednostní pomoc. Deklarace je zásadně proti vykořisťování dětí. Pojednává o výchově. Je nositelkou hodnot, které směřují k porozumění, snášenlivosti a uvědomění si důstojnosti dítěte. Můžeme ji považovat za nadčasový a osvětový dokument a má své místo v chápání kontextu vývoje dětských práv. Z jejího textu není patrné, že by práva byla adresována přímo dítěti, spíše jde o neformální povinnost zajistit ochranu dítěte.

---

<sup>45</sup> Srov. JÍLEK, Dalibor. Práva dítěte v kontextu. In: JÍLEK, Dalibor. *Studie o právech dítěte: implementace zkušeností dobré praxe ve vzdělávání v oblasti práv dětí ve Švýcarsku do podmínek ochrany práv dětí v České republice*. Brno: Česko-britská, 2011, s. 26.

<sup>46</sup> Srov. JÍLEK, Dalibor. Stručná geneze mezinárodní ochrany dítěte. *Právník* 1990, roč. 1990, č. 4, s. 366.

Druhým dokumentem, který hájí práva dítěte, je Deklarace práv dítěte. Byla podepsána v New Yorku 20. 11. 1959. Text tvoří opět preambule a obsahuje deset zásad práv dětí. Preambule zmiňuje, že dítě potřebuje pro svou nezralost zvláštní záruky a ochranu před narozením a po něm, ale nedefinuje, jestli se jedná o celé prenatální období od početí. To je například důležité s ohledem na státy, které zakazují interrupci.<sup>47</sup> Deklarace práv dítěte OSN není mezinárodní smlouvou, ale doporučením k uznání práv dítěte. Dítě je tu z pozice objektu práv jasně vymezeno jako subjekt, který je rovný ve svých právech všem lidem, a to je v historickém kontextu zcela nový jev. Co je oproti Ženevské deklaraci zcela nové, je zakotvení nejlepšího zájmu dítěte. Na nejlepší zájem dítěte má dbát při svých rozhodováních především zákonodárný, výkonný a soudní státní aparát.<sup>48</sup> Termínem „nejlepší zájem dítěte“ se budeme později a podrobněji zabývat v samostatné kapitole a vrátíme se k vývoji práv dětí.

Historický exkurz nám ukazuje, jaké místo zaujímá Deklarace práv z roku 1959. Z časového horizontu se nachází někde uprostřed časové osy, ale i její obsah a rozsah odpovídá střednímu místu ve vývoji. Vyskytuje se zde sice nově termín nejlepší zájem dítěte, ale zcela chybí jasné definování, koho můžeme považovat za dítě. Dokonce diskutují někteří analytici o tom, zdali Deklarace práv dítěte z roku 1959 uznala dítě za subjekt práv.<sup>49</sup>

Pojem dítěte je z hlediska vědních oborů definován různě. Zajímáme se o právní vymezení pojmu dítěte, a proto uvádíme následující definici: „*Dítě charakterizuje jeho duševní a tělesná nezralost, pro které potřebuje zvláštní záruky a péči.*“<sup>50</sup> Úmluva o právech dítěte přistoupila k vymezení dítěte pomocí určité věkové hranice. Podle ní se za dítě považuje každá osoba mladší 18 let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, nedosáhla zletilosti dříve.<sup>51</sup> Podle právního řádu České republiky, konkrétně § 8 zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku (dále jen OZ) dosahuje dítě zletilosti dovršením osmnáctého roku věku. Před dosažením tohoto věku může zletilosti nabýt pouze uzavřením manželství.<sup>52</sup>

---

<sup>47</sup> Srov. BŮŽEK, Antonín. Století dítěte a práva dítěte. Sdružení zastánců dětských práv ČR. In: *Dcicz.org* [online]. 2011 [cit. 2018-01-20]. Dostupné z: <http://dcicz.org/userfiles/file/sdpd.pdf>

<sup>48</sup> Srov. JÍLEK, Dalibor. Práva dítěte v kontextu. In: JÍLEK, Dalibor. *Studie o právech dítěte: implementace zkušeností dobré praxe ve vzdělávání v oblasti práv dětí ve Švýcarsku do podmínek ochrany práv dětí v České republice*. Brno: Česko-britská, 2011, s. 36.

<sup>49</sup> Tamtéž, s. 40.

<sup>50</sup> Srov. Preambule Deklarace práv dítěte, přijaté 20. 11. 1959 Valným shromážděním OSN v New Yorku.

<sup>51</sup> Srov. Čl. 1 sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte (dále jen ÚPD).

<sup>52</sup> Srov. Zákon č. 89 ze dne 3. února 2012 Sb., občanský zákoník. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2012, částka 33, § 30 odst. 2 [cit. 2018-09-14]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>

Ústavní soud specifikoval dítě jako bytost:

*... jedinečnou, nadanou nezadatelnými, nezczitelnými, nepromlčitelnými a nezrušitelnými základními právy a svobodami, tedy bytost, které by se mělo dostat při jejím vývinu toho nejlepšího, totiž toho, aby výše uvedené atributy nezůstaly prázdnyými slovy.*<sup>53</sup>

Dítě získalo vymezením věkové hranice a ukotvením tohoto pojmu v zákoně s konečnou platností status subjektu práv na ochranu dětství a zvláštních potřeb spojených s dětstvím. Dítě již není pouhým objektem práv, ale náleží mu patřičná pozornost z nové uznané pozice subjektu práv a podle toho se s ním má zacházet.

Třetím důležitým dokumentem v pořadí je Úmluva o právech dítěte, která byla přijata 20. listopadu v roce 1989 Valným shromážděním OSN a byla platná od roku 1990. Česká a Slovenská federativní republika ji ratifikovala 6. února 1991 a byla uveřejněna ve Sbírce zákonů jako sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb. V současné době ratifikovalo Úmluvu o právech dítěte 193 států, a tím se řadí mezi mezinárodní smlouvy s největším počtem smluvních stran. Úmluva plynule navazuje na Deklaraci práv dítěte. Obsahuje celý katalog práv dítěte. Úmluva o právech dítěte zcela uznala filozofické a sociální zásady vztahující se k dětem a zároveň uznala děti za subjekty práv. Zásadním obratem je respekt k dětem jako k osobám svých vlastních práv.<sup>54</sup> Úmluva o právech dítěte se stala součástí celého komplexu mezinárodní ochrany lidských práv. Obsahuje zásadu nejlepšího zájmu dítěte, která byla formulována již v Deklaraci práv dítěte z roku 1959, a definuje dítě. První článek Úmluvy vysvětluje pojem dítěte a současně sděluje, kdo je subjektem práv. Úmluva je tvořena preambulí a dále 54 články, které jsou rozděleny do tří částí. První část – čl. 1–41 obsahuje soubor práv dítěte – občanská, politická, ekonomická, sociální a kulturní. V rámci třídění se můžeme setkat se zkratkou „3P“. Toto třídění zohledňuje právní a sociální status dítěte a pro jeho značení se používá anglická zkratka 3P (the three Ps): Protection – ochrana, právo dítěte na ochranu před tělesným nebo duševním násilím, urážením, zneužíváním, zanedbáváním nebo vykořisťováním. Provision – zaopatření, dítěti náleží péče a zajištění jeho potřeb, přístup ke vzdělání, zdravotní péči.<sup>55</sup> Partipacion – spoluúčast, základní projev demokracie, odpovědnost a účast na

<sup>53</sup> Nález Ústavního soudu ze dne 19. 4. 2001, sp. zn. IV. ÚS 695/2000.

<sup>54</sup> Srov. JÍLEK, Dalibor. Práva dítěte v kontextu. In: JÍLEK, Dalibor. *Studie o právech dítěte: implementace zkušeností dobré praxe ve vzdělávání v oblasti práv dětí ve Švýcarsku do podmínek ochrany práv dětí v České republice*. Brno: Česko-britská, 2011, s. 45.

<sup>55</sup> Srov. JÍLEK, Dalibor a kol. *Studie o právech dítěte: implementace zkušeností dobré praxe ve vzdělávání v oblasti práv dětí ve Švýcarsku do podmínek ochrany práv dětí v České republice*. Brno: Česko-britská, 2011, s. 53–54.

pravomoci rozhodovat o své budoucnosti, účast dítěte na rozhodování ve věcech, které se týkají jeho života.<sup>56</sup> V úvodu kapitoly bylo zmíněno, že právě právu participace na sociální situaci bude věnována zvýšená pozornost.

Dítě má právo na rozhodování o záležitostech týkajících se jeho sociálního, ekonomického, náboženského, kulturního a politického života.<sup>57</sup> Přiznáním práva participace došlo k výrazné změně postavení dítěte v sociální situaci. Dítě již není pasivní subjekt, o který je třeba pečovat, ale stává se aktivní lidskou bytostí, která má právo se vyjadřovat k záležitostem, které se týkají jeho života a budoucnosti.

Právo vyjadřovat se ovšem nemění nic na zodpovědnosti rodiče ohledně výchovy a vzdělávání, protože konečné hodnocení a posouzení nezletilého přísluší dospělým:

*... právo nezletilého svobodně vyjádřit svůj názor ve všech věcech, které se ho týkají, je jeho nepopiratelným právem umožňujícím, byť jen do určité míry, vyrovnat nerovné postavení např. ve vztahu k jeho rodičům, případně koliznímu opatrovníkovi, přesto konečné hodnocení (posouzení) zájmů nezletilého přísluší dospělým.<sup>58</sup>*

Pokládáme za rozumné mapovat sociální situaci společně s dítětem a s ohledem na jeho osobní zralost, socioemoční a morální vývoj, dle našeho názoru je dítě stále v postavení nezletilého a konečné rozhodnutí o situaci a zodpovědnost náleží dospělému člověku, který je zákonným zástupcem dítěte. Musíme upozornit na důležitost rozlišování v této citlivé oblasti: „*Dítě je tedy vůči svým rodičům sice stále fakticky slabším subjektem, ale už není pouhým objektem.*“<sup>59</sup>

Změnu z pasivního účastníka a chápání dítěte jako objektu práv na aktivní subjekt práv ukotvilo právem participace přijetí ÚPD<sup>60</sup> a jádrem participačních práv je čl. 12. Toto právo zaručuje dítěti svobodně vyjadřovat názory ve všech záležitostech, které se ho týkají, že těmto názorům bude věnována náležitá pozornost a že dítě bude vyslyšeno. Dítě se potřebuje informovat a orientovat v názorech na jeho situaci a potřebuje přístup k těmto informacím, aby si mohlo vytvořit názor. V ÚPD v čl. 13 a čl. 17 se deklaruje toto právo dítěte, kde je jasně stanoveno, že soud má povinnost dítě informovat o možných důsledcích vyhovění jeho názoru a důsledcích rozhodnutí ve věci týkajících se dítěte. Procesní část upravuje postavení Výboru pro práva dítěte jakožto

<sup>56</sup> Srov. KAPLÁNEK, Michal – KOČEROVÁ, Martina. Participace – nejlepší způsob výchovy k demokracii. *e-Pedagogium* 2011, č. 1, s. 18–37.

<sup>57</sup> UNICEF. Rights under the Convention on the Rights of the Child. *Unicef.org* [online]. Naposledy změněno 1. 5. 2012 [cit. 2018-01-20]. Dostupné z: [http://www.unicef.org/crc/index\\_30177.html](http://www.unicef.org/crc/index_30177.html)

<sup>58</sup> Usnesení Ústavního soudu ze dne 10. 5. 2006, sp. zn. IV. ÚS 288/04.

<sup>59</sup> KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *Lidskoprávní dimenze českého rodinného práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 72.

<sup>60</sup> Srov. Sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte.

autonomního orgánu, který dohlíží na plnění Úmluvy ze strany států. Rudimentální část tvoří její základní principy: zákaz diskriminace (čl. 2), nejlepší zájem dítěte (čl. 3), právo na život, přežití a rozvoj dítěte (čl. 6), konečně participační práva dítěte (čl. 12).

Základní principy ochrany, blaha, zájmů a participace dítěte představují onoho „ducha“ a současně nedochází jako doposud k sentimentálnímu idealizování dětství, naopak se vyzývá k tomu, aby děti byly plně zodpovědné. Zároveň není opomíjen respekt k právům a povinnostem rodičů, když se Úmluva snaží nastolit rovnováhu mezi zájmy dětí a rodičů.<sup>61</sup> Dalším závazným dokumentem, který hájí práva dětí je Listina základních práv a svobod.

Také náš ústavní pořádek zajišťuje vedle mezinárodních úmluv ochranu dětí. Od roku 1993 jsou v České republice děti chráněny v Listině základních práv a svobod.<sup>62</sup>

Ve třech uvedených mezinárodních úmluvách se ukazuje myšlenkový posun od přístupu čistě paternalistického, kdy je dítě pasivním objektem, jemuž jsou práva zajišťována (Ženevská deklarace 1924), přes fázi, kdy je jim přiznána samostatná právní subjektivita (Deklarace 1959), až po současnou fázi vývoje, kdy je dítě plnoprávnou osobou (Úmluva 1989). Pro ucelenou představu pramenů práva, které hájí zájem dítěte, uvádíme další zdroje. Občané České republiky se v oblasti ochrany práv dětí a mládeže dále řídí následujícími zdroji práva. Základními prameny práva, ve kterých můžeme nalézt právní úpravu ochrany dětí, a mládeže jsou: Ústava České republiky, Listina základních práv a svobod, Úmluva o právech dítěte, Občanský zákoník, Zákon o sociálně-právní ochraně dětí a mládeže, Zákon o rodině – součást občanského zákoníku, Zákon o výkonu ústavní a ochranné výchovy ve školských zařízeních, Trestní zákon, Trestní řád, Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, Zákoník práce. Ke všem těmto předpisům se vztahují prováděcí předpisy nižší právní síly, tj. zejména vyhlášky ministerstev.

---

<sup>61</sup> BŮŽEK, Antonín. Století dítěte a práva dítěte. Sdružení zastánců dětských práv ČR. In: *Dcicz.org* [online]. 2011 [cit. 2018-01-20]. Dostupné z: <http://dcicz.org/userfiles/file/sdpd.pdf>

<sup>62</sup> Usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky.

### 2.1.3. Nejlepší zájem dítěte

Nyní budeme hlouběji zkoumat etická hlediska zásady nejlepší zájem dítěte a práva participace na sociální situaci. Zajímavá je velmi citlivá hranice mezi tím, kdo posuzuje a prosazuje nejlepší zájem dítěte a právo dítěte podílet se svým názorem na své budoucnosti a v rozhodování o svém životě.

*V současné době je pozornost většiny legislativních systémů ochrany dětí věnována především snaze nalézt rovnováhu mezi ochranou dětí a ochranou rodičovských práv, vymezit kompetence státních institucí v oblasti možné intervence do integrity a soukromí rodiny a dítěte, vyvážit instrumenty prevence (ochrany) a represe (trestu) v právních normách i v procedurálních postupech sociální práce, možnostem a formám systematické evidence ohrožených dětí, případně osob podezřelých z nevhodného/nepřijatelného zacházení s dětmi, to vše s ochranou osobních údajů každého jednotlivce.<sup>63</sup>*

Toto stanovisko je s ohledem na tuto práci hluboce důležité, protože hledáme kritérium, jak se na případové konferenci rozhodovat, jednat, a to především směrem k adresátu sociální práce. Vrátime se nyní k pojmu nejlepší zájem dítěte a na začátku stručně zmíníme vývoj této zásady v historickém kontextu.

Pojem nejlepší zájem dítěte se do českého právního systému dostal zejména díky Úmluvě o právech dítěte, článku 3, odstavce 1: *„Zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, správními nebo zákonodárnými orgány.“*<sup>64</sup> Tento zájem musí být nejdůležitějším hlediskem při posuzování optimálních metod a procesů při výchově dítěte, rozhodování o způsobu vzdělávání, hledání vhodného životního prostředí a místa bydliště, volbě odpovídající léčby zdravotních obtíží, při ukládání výchovných a ochranných opatření orgánem sociálně-právní ochrany dětí, kurátorem pro děti a mládež a soudních řízeních ve věcech dětí a mládeže a podobně. Následné komentáře Úmluvy o právech dítěte pamatují na případný střet zájmů při obhajování nejlepšího zájmu dítěte: *„Cílem konceptu nejlepšího zájmu dítěte je zajistit plný a účinný výkon všech práv obsažených v úmluvě a všestranný rozvoj dítěte.“* Dále *„Úsudek dospělé osoby ohledně nejlepšího práva dítěte nesmí převážet nad povinnostmi respektovat všechna práva vyplývající z Úmluvy.“* Výbor dále připomíná, že není stanovena hierarchie práv zakotvených v Úmluvě; všechna práva obsažená v úmluvě

<sup>63</sup> PEMOVÁ, Terezie – PTÁČEK, Radek. *Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi*. Praha: Grada, 2012, s. 13–14.

<sup>64</sup> OSN. Úmluva o právech dítěte. *Osn.cz* [online]. 1989, článek 3, odstavec 1 [cit. 2019-10-10]. Dostupné z: <http://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/03/umluva-o-pravech-ditete.pdf>



jsou v „nejlepším zájmu dítěte a žádné právo nelze dítěti odepřít na základě negativního výkladu nejlepšího zájmu dítěte.“<sup>65</sup> Zájem či nejlepší zájem dítěte však může být obecně definován. Pokusil se o to například Národní akční plán na období 2009 až 2011, schválený vládou České republiky takto: „Životní úroveň a podmínky, nezbytné pro jeho zdravý tělesný, duševní, duchovní, mravní a sociální vývoj a plnohodnotné dětství, a osobní potenciál dítěte je plně vyvinut v rámci rodiny; cizí péče je dítěti poskytována jen v nezbytně nutné míře.“<sup>66</sup> Zodpovědnost za uplatnění nejlepšího zájmu dítěte spočívá na odbornosti mezioborového přístupu v řešení otázek týkajících se dítěte, dále schopnosti hledat konsensus, který bude respektovat dynamický vývoj situace a zrání osobnosti dítěte a jeho aktuální potřeby. Základní životní potřeby lze rozdělit do několika skupin, typicky na potřeby biologické (jídlo, tekutiny, ošacení, obydlí, spánek, teplo), psychické (kvalitní podněty v optimální frekvenci a intenzitě, potřeba identity a otevřené budoucnosti), emocionální (pocit lásky, přijetí, jistoty, bezpečí), duchovní (hierarchie životních hodnot). Model životních potřeb dle Maslowa staví potřeby nižší a vyšší do pyramidy, kde je nejdříve nutné uspokojit potřeby nižší, aby mohly být uspokojeny potřeby vyšší. Pokud není potřebám dítěte vyhověno, reaguje na to zpravidla změnou chování (obvykle se jedná o provokativní chování, vzdorovitost, vynucování pozornosti, či poruchy pozornosti). Změna chování ale může mít příčinu také v biologické oblasti struktury osobnosti, a toto je potřeba pečlivě v anamnéze rodiny sledovat, aby byla správně nastavena sociální péče dítěti v rovnováze s péčí lékařskou a pedagogickou. Případová konference rodiny Kalinových v příloze č. 2 ilustruje zkušenost, kdy nebylo zohledněno, že nezletilá má duševní indispozici a její chování nelze zcela ovlivnit pouze výchovou, ale potřebuje lékařskou péči spojenou s medikací. Terapie dítěte bez medikace nebyla v tomto případě úspěšná. Odborní pracovníci případové konference měli rodičům poradit, podpořit je a posílit v péči o nemocnou dceru. Doporučení kurátora pro děti a mládež umístit dítě ve středisku výchovné péče se časem projevilo jako zcela nevhodné vzhledem k psychickému stavu nezletilé.

---

<sup>65</sup> Výbor pro práva dětí. IX. obecný komentář č. 14 z roku 2013 k právu dítěte na uplatňování jeho nejlepšího zájmu jako předního hlediska. OSN, 2013.

<sup>66</sup> HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník: komentář*. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 15.

Mezinárodní smlouvy o právech dítěte, ale i obecně o lidských právech a svobodách, které obsahují pojem „zájem dítěte“, nebo „nejlepší zájem dítěte“ sledují nejlepší možný záměr a to „... možnost dítěte za účelem svého plného rozvoje osobnosti a schopností vyrůstat v rodinném prostředí a v atmosféře štěstí, lásky a porozumění, a to přednostně v péči své původní rodiny.“<sup>67</sup>

Chceme-li lépe porozumět pojetí nejlepšího zájmu dítěte, je užitečné zaměřit se na obraz člověka, na kterém se zakládá filozofie obecných lidských práv. Odborná literatura v tomto ohledu deklaruje jedno společné východisko, a tím je ochrana lidských práv a obraz člověka vycházející z období osvícenství a racionalismu. Tento obraz připomíná preambule, která hovoří o důstojnosti člověka. Dále se v čl. 1 VDLP uvádějí základní vlastnosti člověka jako lidský rozum a svědomí. Tyto dvě lidské vlastnosti vytvářejí základ pro podobu svobody a autonomie lidské bytosti. Je důležité v této části práce zdůraznit, že je potřeba se věnovat mezioborovému pohledu na pojem nejlepšího zájmu dítěte. Dítě není pouze subjektem práv, ale především lidskou osobou, která v případě nepříznivé sociální situace potřebuje péči zdravotní, sociální, pedagogickou a v rámci interdisciplinárních dialogů je třeba hledat konsensus mezi jednotlivými hypotézami v dynamickém procesu pozitivní změny. Proto se nyní dostáváme k dalšímu důležitému pojmu, a tím je velmi citlivá hranice mezi odpovědností rodičů, zainteresovaných odborníků a participací dítěte na nepříznivé zdravotní, sociální nebo pedagogické situaci.

#### **2.1.4. Participace dítěte na sociální situaci**

V předchozím textu již bylo zmíněno základní třídění práv dítěte a vymezeno i jiné druhové třídění, které bere v úvahu právní a sociální postavení dítěte. Toto třídění má zjednodušenou zkratku 3P (the three Ps') a označuje ochranu (protection), zaopatření (provision) a účast (participation).<sup>68</sup>

Právo participace má svou vlastní strukturu, a ta se stupňuje: právo na informace, právo vyjádřit svůj názor a své přání, právo svým názorem ovlivnit rozhodnutí, právo svým názorem zcela určit rozhodnutí.<sup>69</sup> Participaci můžeme označit jako základní projev demokracie a obecně znamená aktivní účast lidských osob na pravomoci

<sup>67</sup> Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR. Výklad pojmu „nejlepší zájem dítěte“. *Msmt.cz* [online]. 2012 [cit. 2019-08-02]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/socialniprogramy>

<sup>68</sup> Srov. JÍLEK, Dalibor a kol. *Studie o právech dítěte: implementace zkušeností dobré praxe ve vzdělávání v oblasti práv dětí ve Švýcarsku do podmínek ochrany práv dětí v České republice*. Brno: Česko-britská, 2011, s. 53–54.

<sup>69</sup> Srov. HANUŠ, Daniel. Participační práva dítěte. In: HANUŠ, Daniel – MIČÍNOVÁ, Ivana – PRŮŠOVÁ, Lenka (ed.). *Aktuální otázky rodinné politiky a praxe: sborník z konference*. Plzeň: Domus – Centrum pro rodinu: 2016, s. 30.

rozhodovat o své přítomnosti a budoucnosti. Je to dynamický proces spolurozhodování ohledně záležitostí, které se dotýkají života lidského jedince a společnosti ve které žije.<sup>70</sup> Společnost tímto přístupem k dítěti zaznamenala velký pokrok kupředu, protože dítěti byla před tímto tříděním přiznána práva pasivní, neboli společnost dítě chránila před újmou. Úmluva zajistila zásadní obrat v chápání práv dítěte. Dítě má deklarováno právo být aktivní a vyjadřovat se k dané situaci ve shodě s uznanými právy. Dítěti je umožněno aktivně se podílet participací na veřejném a soukromém životě.<sup>71</sup> Úmluva nestanovuje věkovou hranici, ale jako důležitý faktor chápe vyspělost dítěte. Každé dítě považuje a priori za schopné si názor na věc utvořit. Na druhou stranu je potřeba zvažovat kritérium vyspělosti, protože se děti v rámci svého biologického věku nevyvíjejí identicky a dalším důležitým kritériem je skutečnost, zdali je dítě schopno posoudit všechny dopady a všechna rizika svého rozhodnutí pro svoji budoucnost. V rámci dialogu jednotlivých zainteresovaných stran je dítě vyslechnuto přímo, nebo jeho názor sdělí zákonný zástupce dítěte, obhájce či jiný příslušný orgán.<sup>72</sup>

Odborník na porozvodové situace Bakalář varuje: „*Dáme-li dětem až příliš pravomocí, může to způsobit nadměrnou úzkost, narcistický pocit zplnomocnění a poznamenané vztahy s dospělými.*“<sup>73</sup> Je třeba správně chápat význam participace. Veřejnosti by se mohlo jevit její uplatnění jako forma „moci dětí nad dospělými“. Zde je potřeba si vysvětlit, že se jedná o sdílení rozhodnutí, která se týkají života dětí a společné hledání řešení problémů, které se dotýkají budoucnosti dětí.<sup>74</sup> Porovnáme-li různé pohledy na problematiku participace, najdeme v historii různé názory na participační práva dítěte. Různí odborníci, filozofové, pedagogové a právníci vedli diskuse, zda je dítě kompetentní po rozumové stránce a může rozhodovat o svém sebeurčení a hlavně zdali je v nejlepším zájmu dítěte, aby jeho způsobilost sebeurčení byla omezena. Například J. Locke zastával názor, že děti nejsou zrozeny do plného stavu rovnosti, i když jsou zrozeny pro něj. Rodiče mají nad dětmi dočasnou nadvládu

---

<sup>70</sup> Srov. KAPLÁNEK, Michal. *Participace dětí a mládeže. Studijní text k předmětu Formy participace v pedagogice volného času* [online]. České Budějovice: Jihočeská univerzity, 2010, s. 2 [cit. 2018-01-20]. Dostupné z: <http://www.tf.jcu.cz/getfile/52bfd22059531e92>

<sup>71</sup> Srov. JÍLEK, Dalibor. *Práva dítěte v kontextu*. In: JÍLEK, Dalibor. *Studie o právech dítěte: implementace zkušeností dobré praxe ve vzdělávání v oblasti práv dětí ve Švýcarsku do podmínek ochrany práv dětí v České republice*. Brno: Česko-britská, 2011, s. 45.

<sup>72</sup> Srov. OSN. Úmluva o právech dítěte. *Osn.cz* [online]. 1989, článek 12 [cit. 2019-10-10]. Dostupné z: <http://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/03/umluva-o-pravech-ditete.pdf>

<sup>73</sup> BAKALÁŘ, Eduard – NOVÁK, Daniel – WARSHAK, Richard Ades. *Slyšení nezletilého dítěte před opatrovnickým soudem: (tři studie problému)*. Praha: Triton, 2008, s. 25

<sup>74</sup> Srov. KAPLÁNEK, Michal. *Participace dětí a mládeže. Studijní text k předmětu Formy participace v pedagogice volného času* [online]. České Budějovice: Jihočeská univerzity, 2010, s. 2 [cit. 2018-01-20]. Dostupné z: <http://www.tf.jcu.cz/getfile/52bfd22059531e92>

a pravomoc. Svoboda je podmíněna rozumem. I. Kant vnímá děti jako objekty důstojnosti a respektu, ale rodiče jsou do doby, než je dítě způsobilé používat mysl jako rozum, nadřazeni v rozhodování o budoucnosti dítěte. Herbert Lionel Adolphus Hart doplňuje Kanta myšlenkou, že dítě je nezralé předvídat následky rozhodnutí.<sup>75</sup>

Velmi zajímavý pohled na problematiku participace dítěte přinesl polský pedagog a pediatr Janusz Korczak. Prezentoval myšlenku, že se děti lidskými bytostmi nestávají, ale že jimi jsou. Uznal děti za aktivní subjekt lidských práv, ale s podmínkou neúplné autonomie. Uplatnění participace je dle něj možné především v malých sociálních skupinách, jako je primární sociální skupina rodina, nebo náhradní výchovná péče například v sirotčinci.<sup>76</sup>

Nadále ale přetrvávají názory, že práva dítěte překážejí právům rodičů a naopak, že práva dětí lze zajistit právě tím, že budou práva rodičů upřednostněna.<sup>77</sup> Hledáme-li kritérium, které bude určovat hranici mezi autonomií dítěte a autonomií rodiče, můžeme se například řídit tímto názorem: „*Vnější zásahy do autonomie dítěte lze provést za předpokladu, že je dítě v budoucnu ocení (tzv. future-orient consent)*.“<sup>78</sup> Dospělý člověk, který je odpovědný za zdravý plnohodnotný vývoj dítěte, je v případě participace dítěte spoluodpovědný za rozhodování o jeho životě a osobě.<sup>79</sup>

Běžný život připravuje dětem a rodičům a dalším zainteresovaným subjektům situace, kdy dochází ke konfliktu mezi zájmem dítěte a zájmem jiných subjektů. V takovém případě je potřeba nalézt kritérium, které by určovalo, jakým způsobem zvolit proces pozitivní změny, který by byl konsensem a zároveň by respektoval nejlepší zájem dítěte. Velmi výstižně takový proces popsal další autor, kterého zmíníme dále. John Eekelaar vychází z toho, že je třeba pečlivě zvážit a kalkulovat „újmu“ a „prospěch“ různých variant a návrhů řešení, které bude ve výsledku přinášet dítěti maximální prospěch a minimální újmu ostatním zainteresovaným stranám v dynamickém procesu.<sup>80</sup> Zde vnímáme jako prvořadý společný cíl jednání najít dynamický proces, který nepoškodí zájmy dítěte a co v nejmenší míře poškodí zájmy

---

<sup>75</sup> Srov. JÍLEK, Dalibor. Práva dítěte v kontextu. In: JÍLEK, Dalibor. *Studie o právech dítěte: implementace zkušeností dobré praxe ve vzdělávání v oblasti práv dětí ve Švýcarsku do podmínek ochrany práv dětí v České republice*. Brno: Česko-britská, 2011, s. 40–41.

<sup>76</sup> Srov. Tamtéž, s. 21–25.

<sup>77</sup> Tamtéž, s. 45.

<sup>78</sup> RADVANOVÁ, Senta. *Rodina a dítě v novém občanském zákoníku*. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 18.

<sup>79</sup> Srov. HANUŠ, Daniel. Participační práva dítěte. In: HANUŠ, Daniel – MIČÍNOVÁ, Ivana – PRŮŠOVÁ, Lenka (ed.). *Aktuální otázky rodinné politiky a praxe: sborník z konference*. Plzeň: Domus – Centrum pro rodinu: 2016, s. 30.

<sup>80</sup> Srov. EEKELAAR, John. *Beyond the welfare principle. Child and family law quarterly*. Bristol, UK: Jordan Pub., 1995, s. 243–244.

ostatních stran, a to zejména rodičů. Dynamika procesu dle Eekelaara je založena na tom, že je dítě během svého vývoje aktivizováno k tomu, aby míru vnějších vlivů na svou osobu spoluurčovalo.<sup>81</sup> Dynamika je určována tím, že rozhodnutí týkající se dítěte nejsou definitivní, ale v průběhu života je možno je měnit. Názor dítěte má být vhodně prezentován a podstata názoru přijímána jako důležitá v rozhodování.<sup>82</sup> Přístup k dítěti dle posledních trendů sanace v rodině má být partnerský. Otázkou je, zdali je tento přístup vhodné aplikovat na všechny případy sociální práce s dětmi, které nerespektují autority a pravidla společnosti. V další kapitole se budeme podrobněji zabývat zásadou partnerství a paternalismu.

## 2.2. Paternalismus a partnerství

Během konference a současně i během rodičovské výchovy dítěte a hledání procesu pozitivní změny v dynamickém vývoji mladého člověka se dospělí účastníci dostávají do konfliktních situací, protože musejí pečlivě rozlišovat, v jaké sociální situaci se mohou chovat partnersky a kdy použít paternalistický přístup. Stát má ve své moci přebírat určitou odpovědnost za zdravý psychický a fyzický vývoj dítěte, ale na druhou stranu toto právo vychovávat své děti a dbát o jejich zdravý psychický, fyzický a morální vývoj mají především rodiče. Rodiče mají jednat podle svého nejlepšího svědomí a respektovat práva svých dětí.<sup>83</sup> „*Ve spolupráci rodičů a státu lze tedy rozlišovat mezi legitimním partnerstvím, které spočívá v rozumné spolupráci, vzájemné pomoci a rozdělování pravomocí, a negativním paternalismem, kdy na sebe bere stát roli, která mu nepatří.*“<sup>84</sup>

Ivanová ve své Etice pro zdravotníky staví paternalismus a autonomii jako dvě veličiny vedle sebe. Podle ní paternalismus znamená pro zdravotníka a v našem případě účastníka konference skutečnost, že na sebe bere veškerou zodpovědnost za mocenské prosazení rozhodnutí o postupu. Naopak právo autonomie umožňuje, aby se člověk na procesu podílel sám a byl vnitřně ke stanovenému cíli motivován.

Další komplikovanou proměnnou na konferenci je účast dítěte s poruchou chování a jeho nerespektování autorit. Dítě může rodičům a dospělým osobám v afektu nadávat, zesměšňovat je, ponižovat a podobně. Langmeier uvádí, že vymezení jasných

---

<sup>81</sup> Srov. EEKELAAR, John. *Beyond the welfare principle. Child and family law quarterly*. Bristol, UK: Jordan Pub., 1995, s. 46.

<sup>82</sup> Tamtéž, s. 53–54.

<sup>83</sup> Srov. FISCHER, Ondřej – MILFAIT, René. *Etika pro sociální práci*. 2. vydání. Praha: Jabok, 2010, s. 143.

<sup>84</sup> Tamtéž.

srozumitelných hranic u dětí a mládeže, pokud vykazují výkyvy v chování, je velmi problematické, a to výrazněji u jedinců, kteří mají predispozici poruch chování na biologickém základě. Zde je rozhodující zvolit přístup daný situací, který nebude extrémně ochránářský (partnerský) nebo naopak autoritářský.<sup>85</sup> Během konference je třeba zohlednit potřeby přítomného dítěte, ale současně nedopustit, aby byla zasažena důstojnost dospělých osob, a to především rodičů. Všechny tyto aspekty lze pokládat za rizika konference, která je potřeba bedlivě střežit a chránit lidskou důstojnost. Pokud přijmeme zásadu, že každý člověk si zaslouží úctu a nesmíme ho používat jako prostředek, ale vždy jako účel sám o sobě, máme ke konferenci zásadní etické vodítko. „Každý jedinec je nejlepším strážcem svých zájmů, musíme každého člověka zapojovat do rozhodování o všem, co se ho týká. Neměli bychom ho dezinformovat, vystavovat zbytečnému riziku, chovat se k němu lhostejně ani jej ponižovat.“<sup>86</sup>

### 2.2.1. Paternalismus

Cílem konference je najít společnou dohodu na dynamickém procesu pozitivní změny v chování dítěte a jeho důsledcích. Podle Plamínka je dohoda stav, kdy „... všechny strany souhlasí s výsledným jednáním“.<sup>87</sup> Svobodová na svém lektorském kurzu apelovala na to, aby moderátor konference počítal s rizikem, že se strany nedohodnou. Může nastat situace, kdy nedojde ke konsensu a výsledkem je nedohoda jednotlivých stran, a proto je potřeba, aby hned v úvodu konference tuto možnost moderátor zmínil a upozornil na to, že může být v takovém případě využit přístup direktivní, a to například sociální pracovníce OSPOD rozhodne o tom, že dítě vykazující soustavný despekt k autoritám bude umístěno na přechodnou dobu do střediska výchovné péče.

---

<sup>85</sup> LANGMEIER, Josef – KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*. 2., aktualizované vydání. Praha: Grada, 2006, s. 166.

<sup>86</sup> Nadace Open Society Fund Praha. *Respektování lidské důstojnosti: příručka pro odbornou výuku, výchovu a výcvik studentů lékařských, zdravotnických a zdravotně-sociálních oborů*. Praha: Cesta domů, 2004, s. 19.

<sup>87</sup> PLAMÍNEK, Jiří. *Konflikty a vyjednávání: umění vyhrávat, aniž by někdo prohrál*. 3., upravené a doplněné vydání. Praha: Grada, 2012, s. 61.

Zkušenosti moderátorů konferencí potvrzují, že pokud je na účastníky vyvíjen určitý snesitelný tlak na vytvoření dohody, snaží se účastníci konference najít společný proces, na kterém mohou dále spolupracovat.<sup>88</sup> Překážkou v dohodě se může stát asymetrie moci na případové konferenci. Tendence pokládat starší účastníky konference za mocnější, zkušenější a s vyšší dávkou orientace v problému může narušit průběh hledání procesu. Moderátor konference musí tyto konflikty eliminovat principy facilitace, kterými jsou podle Mgr. Zdeny Svobodové nestrannost facilitátora, nezávislost a nehodnotící přístup.<sup>89</sup> Uhlířová v příručce *Základy facilitace* zdůrazňuje význam facilitace v situacích, kdy chce někdo z účastníků získat převahu a prosadit svůj názor nebo přístup k problému. Facilitace znamená v překladu usnadňování a facilitátor má usnadňovat průběh jednání na konferenci.

*Díky facilitaci mají jednání strukturu, dostane se během nich pozornosti všem zúčastněným, skupina se drží cíle nebo je k němu opakovaně přiváděna, lépe se daří dosahovat rovnocennosti všech členů skupiny. Na výsledku jednání mají všichni stejný podíl a nesou společnou zodpovědnost. Facilitace umožňuje lidem s hierarchicky nižší pozicí partnersky vyjednávat s nadřazenými, lidé s nižším sociálním statusem mohou snadněji jednat s odborníky či osobami s vyšším statusem. Facilitace drží na uzdě moc.*<sup>90</sup>

Naše kultura a tradice chápe některé profese v určité hierarchii a jsou laickou veřejností respektovány jako experti na problematiku, kteří mají rozhodující slovo. Příkladem jsou například zdravotní profese: lékaři, terapeuti, psychologové a podobně. Klient se v takovém paternalistickém vztahu může nacházet v podřazené roli a přijímá rady submisivně, protože se v dané problematice neorientuje a je pro něj samozřejmé nechat „problém opravit expertem“.

### **2.2.2. Partnerství**

Opakem takové situace je přístup partnerský. Tak jak píše Michelová: „*V partnersky orientovaném přístupu je klient vnímán jako plnoprávný a rovnocenný prvek v procesu pomáhání.*“<sup>91</sup> Klient nemá odborné znalosti jako profesionál, ale na druhou stranu je expertem na svůj vlastní život a dějinný rodinný příběh. Jedině klient má osobní zkušenosti a prožitky, které jsou nepřenositelné, a nese plnou zodpovědnost za svá

---

<sup>88</sup> Srov. SVOBODOVÁ, Zdena. *Využití facilitace v sociální práci*. Praha, Vzdělávací program 6. 11. 2018 – 7. 11. 2018, číslo osvědčení: 2018/219, Velký vůz Sever.

<sup>89</sup> SVOBODOVÁ, Zdena. *Využití facilitace v sociální práci*. Praha, Vzdělávací program 6. 11. 2018 – 7. 11. 2018, číslo osvědčení: 2018/219, Velký vůz Sever.

<sup>90</sup> UHLÍŘOVÁ, Veronika – KUČERA, Lukáš. *Základy facilitace*. Nový Bor: Velký vůz Sever, 2013, s. 5. JANKOVSKÝ, Jiří a kol. *Sociální pracovník v multidisciplinárním týmu*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2015, s. 36.

rozhodnutí. Klient je jediný oprávněný definovat svá vlastní přání, cíle, motivy a projevit dobrou vůli a překonávat životní překážky. Pomáhající profese jsou v partnerském přístupu ve zcela jiné roli. Nabízejí klientovi svou podporu, informace, pojmenují rizika, ale cílem není převzít aktivitu klienta, právě naopak podpořit jeho vlastní zodpovědnost, iniciativu, autonomii a svobodu, aby využil všechny osobní kompetence a dosažitelné zdroje k řešení nepříznivé sociální situace.<sup>92</sup>

Ideálem výstupu případové konference je vzájemná shoda rodičů, dítěte a multidisciplinárního týmu na procesu pozitivní změny v chování dítěte. Daleko častěji se setkáváme u výstupů případové konference s tím, že klient není aktivní, zodpovědný, nevlastní zralé rodičovské kompetence a v takové situaci se přikláníme k tomu, aby autonomie klienta ustoupila principu paternalismu a o procesu směrem k dítěti rozhodoval odborný tým případové konference. Tématem moci je zajímavé dílo Adolfa Guggenbuhla Craiga o nebezpečí moci v pomáhajících profesích, který vymezuje rizikové oblasti rovnováhy mezi mocí a partnerstvím.

Výše zmíněný autor hned v úvodu svého díla uvádí, že „... v sociální práci je třeba často jednat proti vůli klienta, který nebývá vždy schopen rozeznat, co je pro něj dobré“.<sup>93</sup> Zákon dává sociálnímu pracovníkovi moc uplatňovat určitá opatření směrem ke klientovi, která se mu jeví správná a také v mravním pojetí by měla respektovat základní etické zásady: autonomie – personalita, subsidiarity, úcty, respektu, nehodnotícího přístupu a aktivizace k dynamické pozitivní změně a společnému dobru. V praxi existují jednoznačné případy jako je zneužívání a zanedbávání dětí, kdy mohou být děti rodičům odňaty.<sup>94</sup> Můžeme potvrdit ze své zkušenosti, že některé zásahy ze strany sociálních pracovníků nebo státní moci opravdu přijdou pozdě anebo nesprávně preferují partnerský přístup. Jako příklad takové přístupu uvádíme kazuistiky č. 1 a č. 5, kde byl partnerský přístup ze strany dítěte zneužit a ze strany rodiče totálně selhaly jeho rodičovské kompetence. OSPOD tento vývoj včas nevyhodnotil ve prospěch přístupu paternalistického a u dětí se rozjel nerovnoměrný mravní vývoj, který ohrožuje děti a společnost na životě a zdraví.

---

<sup>92</sup> UHLÍŘOVÁ, Veronika – KUČERA, Lukáš. *Základy facilitace*. Nový Bor: Velký vůz Sever, 2013, s. 5. JANKOVSKÝ, Jirí a kol. *Sociální pracovník v multidisciplinárním týmu*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2015, s. 36.

<sup>93</sup> GUGGENBUHL, Craig, Adolf. *Nebezpečí v pomáhajících profesích*. Praha: Portál, 2007, s. 9.

<sup>94</sup> Tamtéž, s. 9.



Vrátíme se zpět ke Graigově pohledům na problematiku. Ten si myslí, že postup proti vůli klienta vyžaduje určitá přesvědčení a to, že je jednání správné. Filozofie sociálního pracovníka dle tohoto autora vychází ze skutečnosti, že člověk by měl být rozumný, sociálně přizpůsobený, měl by se vyvíjet „normálně“ a šťastně. „*Cílem všech našich snah má být výchova zdravých, sociálně přizpůsobených lidí, kteří se cítí v mezilidských vztazích šťastně. Je třeba zabránit neurotickému vývoji, sociální nepřizpůsobivosti, pomatenosti a svérázným rodinným poměrům.*“<sup>95</sup> Jedná se ale jen o jeden z mnoha pohledů na tento svět, jak píše autor. Například ve středověku byla prioritní záchrana duše křesťana, a to i za podmínek mučení, pronásledování a zabíjení. Sociální práce si bere za úkol potírat nezdravé rodinné poměry, neuspokojivé sociální struktury, snaží se sociálně nepřizpůsobivé přizpůsobit. Může se najít určitý druh paralely mezi „inkvizicí“ a sociální prací v tom, že se jedná o přístup prosazování „dobrého“ i přes vůli adresáta péče. Společnou oblastí paralely je hlavně to, že nakládat s vůlí druhého člověka je komplikované a vyžaduje obrovskou dávku zodpovědnosti, protože nevíme a nevidíme do hloubky pravého smyslu životního jednotlivého lidského jedince.<sup>96</sup> Zkušenost historie nám připomíná, jak se jednotlivé hierarchie životních hodnot měnily a ne vždy ku prospěchu hodnot mravních. Proto je důležitá následující myšlenka autora: „*Jakmile považujeme za nutné násilně prosazovat vlastní hodnotové systémy, vědomí jejich křehkosti by nás mělo vést k opatrnosti.*“<sup>97</sup> Souhlasíme s autorem, že je třeba si připustit všechny stránky lidské osobnosti sociálního pracovníka a všech pomáhajících profesí a pamatovat na rizika, která nás mohou potkat při rozhodování, které ovlivňuje historii člověka a jeho naplnění v průběhu jeho života. Podle autora jsou všichni lidé z psychologického hlediska tak trochu „rozpolceni“ a balancují na rovině „pomáhat ostatním lidem v nouzi“ a rovině „mít moc a schopnost ovlivnit životy druhých lidí“ a zde vidíme prostor pro mravní a odbornou zralost lidí v multidisciplinárním týmu případové konference a jednání o procesu pozitivní změny v nejlepším zájmu dítěte. Nelze tedy dobro prosazovat „krutými prostředky“, tak jak píše autor Craig.<sup>98</sup> Svědomí je neumlčitelné a schopné podávat okamžitě zpětnou vazbu na naše chování a rozhodování, ale pokud je obelstěno něčím posvátným jako je „objektivně správné a dobré“ mohou se pocity vinny zcela utlumit. Jak má tedy pracovník v pomáhajících profesích rozlišit, co je správné a co není? Klíčovým

---

<sup>95</sup> GUGENBUHL, Craig, Adolf. *Nebezpečí v pomáhajících profesích*. Praha: Portál, 2007, s. 11.

<sup>96</sup> Tamtéž, s. 12.

<sup>97</sup> Tamtéž, s. 13.

<sup>98</sup> Tamtéž, s. 14.

poznáním je připustit si všechny stránky struktury uvažování, a to především touhou po moci a touhou jednat ve jménu společného dobra. Autor píše, že je třeba připustit oba postoje, ponechat je potkat se a nevyklouzat, protože daleko horší je, pokud pracovník klame sám sebe, že jedná pouze na podkladě nezištných motivů. Zde je jasně patrné, že autor je v praxi uznávaným psychoterapeutem a zabývá se strukturou osobnosti a připuštěním dobra a zla v lidském uvažování. Pokud si tyto pocity uvědomíme, můžeme s nimi pracovat, ovlivňovat je a dostávat do takové rovnováhy, která přináší pozitivní výsledky na chování a prožívání klienta.

Setkáváme se na případových konferencích se současným trendem nastavení spolupráce mezi OSPOD a rodinou, tak jak toto zmiňuje také Craig ve své knize,<sup>99</sup> že jsou rodičovská práva tak silně chráněna, že instituce zasáhnou pouze v případě, že je dítě ohroženo na životě a zdraví. Zcela se opomíjejí duševní a mravní vývoj dítěte a zásah státní moci přichází až příliš pozdě, kdy je dítě dospělé a například sociálně vyloučené, nebo páchá trestnou činnost. Zcela se opomíjejí preventivní opatření, která vyjdou společnost levněji a brání rozvinutí úpadku mravního jednání. Aristoteles prosazoval, že mravní ctnosti je třeba pěstovat, posilovat a ukotvovat v osobnosti člověka jako jeho hlavní cíl a poslání konat pro společné dobro a autorka se o tyto myšlenky silně opírá, protože děti jsou rozvíjející se bytosti, u kterých je třeba mravní ctnosti zažehávat a trénovat jako způsob jednání, které se posilováním stane jejich součástí a ukotvenou mravní hodnotou. Také Pavel z Tarsu svým smyslem pro naději, která je vlita jako božská ctnost, může pracovníka v pomáhající profesi inspirovat k tomu, aby ve svém úsilí směrem k dětem vydržel, protože jsou to bytosti, které se vyvíjejí a potřebují stimuly, které je povedou k tomu, aby se stávaly lepšími lidmi. Autor Craig zmiňuje ve svém pojetí případy, kdy jsou sociální pracovníci zklamáni tím, že se dostávají k případům příliš pozdě, kdy je situace v rodině natolik špatná, že klienti již nespolupracují a dělají opak toho, co bylo doporučeno, a následně dochází v rodině k velké regresi. V těchto případech by pracovníci v pomáhajících profesích ocenili vyšší dávku pravomoci, ale je zde správné, aby se klienti vyvíjeli pouze podle představ doporučení odborníků? Ptá se následně autor.<sup>100</sup> Doplňme úvahy autora o myšlenku, zda se mají klienti přiklonit ke slepé poslušnosti, protože v praxi se lze setkat s příběhy, kde ve svých doporučeních selhal odborník, protože do svých doporučení prolnul vlastní nevyřešené životní otázky a došlo k projekci vlastních představ o tom, co je dobré.

---

<sup>99</sup> GUGENBUHL, Craig, Adolf. *Nebezpečí v pomáhajících profesích*. Praha: Portál, 2007, s. 16.

<sup>100</sup> Tamtéž, s. 17.

Právem potom veřejnost rozděluje tyto skutečnosti na dva tábory tak, jak píše Craig, kdy jeden tábor vidí sociální pracovníky (nebo pomáhající profese) jako někoho, kdo se neoprávněně vměšuje do věci a pořádku rodinného systému a v druhém extrému se stává pouhým divákem popisujícím situace a ponechávajícím plnou autonomii klientům i v případě, kdy klient není kompetentní posoudit všechna rizika vyplývající ze životní situace.<sup>101</sup> Jaké jsou tedy nároky na roli sociálního pracovníka a pomáhající profese, aby byla nalezena rovnováha mezi paternalismem a partnerským přístupem ke klientovi? Craig prosazuje názor, že sociální pracovník by měl být otevřený, přístupný, psychologicky školený, měl by se snažit člověka chápat v celé jeho kontinuitě, měl by nést podobné kompetence jako psychoterapeut. Podle tohoto autora psychologicky školený pracovník „... *zná své klienty lépe, než se znají oni sami*“.<sup>102</sup> Dokáže jim pomoci pojmenovat situace, rozeznat rizika, pojmenovat dopady a důsledky negativního jednání a podle autora se jedná o „... *psychologicky fundovaný pohled*“.<sup>103</sup>

Zde je nutno s tímto názorem polemizovat, protože člověk by měl ke své profesi přistupovat s pokorou a vědomím, že neví všechno, ale jsou v životě jisté zásady a pravidla, které jsou dobré samy o sobě, a svým přístupem může pracovník aktivizovat klienta, aby tato pravidla respektoval a uplatňoval, pokud klient projevuje dobrou vůli, snahu a zodpovědnost. Sociální pracovník může vyhodnotit kompetence, postoje a zodpovědnost klienta jako nedostačující a v tomto případě je třeba volit „menší zlo“ pro jeho zdárný vývoj a současně ochranu společnosti před dopady jeho chování.

Na druhou stranu souhlasíme s Craigem v jeho názoru, že v každém člověku je určitý druh polarity. Důležité je, aby si sociální pracovník uvědomil oba pocity, a to pomáhat a ovlivňovat chování druhých lidí. Dalším důležitým jevem, který probíhá v komunikaci a vyskytuje se na případové konkurenci, je tendence chovat se takovým způsobem, jak jej popisuje Karpmanův trojúhelník dramatu. Jedná se o proměnu rolí během komunikace a je také velmi důležité, aby si členové odborného týmu na konferenci uvědomili tyto zákonitosti a dokázali si dopady proměny rolí připustit a vyvarovat se dopadům, které proměna provází.

Multidisciplinární spolupráce je založena na komunikaci, důvěře a respektu k lidské důstojnosti. Dialog mezi jednotlivými stranami může velmi zásadně narušit jev, který popsal Stephan Karpman v 70. letech v USA. Karpman působil jako psychoterapeut

---

<sup>101</sup> GUGENBUHL, Craig, Adolf. *Nebezpečí v pomáhajících profesích*. Praha: Portál, 2007, s. 17–18.

<sup>102</sup> Tamtéž, s. 18.

<sup>103</sup> Tamtéž.

a vycházel z transakční analýzy Erika Borneho, kvalifikoval různé formy komunikace mezi lidmi, jejich různé úrovně a významy a popsal Karpmanův trojúhelník dramatu (dále KTD). Jedná se o systém vztahů, který lze nalézt v komunikaci v rodinách, ale také v dalších sociálních skupinách, kde jde o přerozdělování moci a autority. Popisuje v komunikaci tři role: oběť, zachránce a pronásledovatel. Každá z rolí má své specifické vlastnosti, ale není zcela ohraničena, a proto se mohou vzájemně prolínat. Role jsou dle Karpmana nevědomé, na sobě závislé, jejich vzájemná interakce je patologickým bludným kruhem a lidem způsobují utrpení. Každá role může být zastoupena jedním člověkem, skupinou lidí nebo dokonce celým systémem. Dalším jevem KTD je možnost prožívat střídání rolí také intrasubjektivně. Přiblížíme si specifické vlastnosti jednotlivých rolí.<sup>104</sup>

Oběť (viník) se straní vlastní odpovědnosti, těžko přijímá nabídky řešení situace, cítí bezmocnost v nepříznivé sociální situaci, pomoc hledá u pomáhající profese, má pocit, že problém někdo vyřeší za ni. Uchyluje se ke kritice pomoci a na pomoci je závislá. To jí dostává do rozporu pocitů, a proto často trpí pasivní agresí. Snadno se dostává do role pomáhající, kde si kompenzuje svoji bezmocnost, anebo role pronásledovatele, kde uvolňuje napětí způsobené kritikou pomáhajícího.<sup>105</sup>

Zachránce je v interakci s obětí v asymetrickém vztahu. Zachránce pomoc nabízí a vlastní určitou dávku moci. Oběť pomoc přijímá a je v nevýhodné situaci. Zachránce má potřebu pomáhat, stává se na této formě vztahu závislý a často si kompenzuje vlastní životní indispozice a nemá vyřešeny své vlastní osobní problémy. Zachránce odvozuje svoji vlastní hodnotu podle míry, kterou se v dobré víře angažuje pro slabší jedince. Zachránce může svým postojem v obětech umocňovat závislost a často zapomíná na své vlastní pocity a potřeby.<sup>106</sup>

Pronásledovatel (agresor) útočí slovně i fyzicky, ponižuje a pohrdá, kritizuje, dominuje, kontroluje, posuzuje a účinnou pomoc oběti odpírá, nebo určuje oběti, jako formu pomoci má využít. Působí velmi autoritářsky. Je to popis tvrdě paternalistického postoje. Také pronásledovatel často zažívá pocit oběti, který se snaží překrýt tím, že útočí na slabší jedince a zakrývá svou vlastní nedostatečnost. Typickou reakcí pronásledovatele je výrok, že si konflikt nezačal a že pouze reaguje na podněty oběti.<sup>107</sup>

---

<sup>104</sup> Srov. VÁCHA, Marek Orko – KÖNIGOVÁ, Radan – MAUER, Miloš. *Základy moderní lékařské etiky*. Praha: Portál, 2012, s. 110.

<sup>105</sup> Tamtéž, s. 111.

<sup>106</sup> Srov. Tamtéž, s. 114.

<sup>107</sup> Tamtéž, s. 125–126

Je důležité se v KTD orientovat. Znalost KTD umožňuje eliminovat tyto jevy v multidisciplinární spolupráci, včas je identifikovat, popsat a v jednání vyloučit, protože jsou zcela v rozporu s etickými principy multidisciplinární spolupráce. Pocity viny brzdí dynamický vývoj situace, odčerpávají životní energii na další kroky při řešení problémů. Dle našeho názoru je třeba usilovat o to, aby člověk cítil zodpovědnost a měl motivaci situaci napravit, protože vina působí kontraproduktivně v tom smyslu, že člověka paralyzuje a před ostatními se takový člověk může cítit méněcenný, poražený a nedůstojný. Během komunikace je prospěšnější umět pojmenovat a sdělovat své potřeby tak, aby další zapojení lidé netrpěli pocitem pronásledování.

Pronásledovatel extrémně projevuje svoji moc jako obranu vědomí vlastní nedostatečnosti. Takové jednání hluboce poškozuje práva klientů a je v rozporu s etickými principy multidisciplinárního jednání. Moderátor konference, která řeší jev nerespektování autorit u dětí a mládeže, musí mít schopnost pečlivě rozlišovat situaci při vzájemné komunikaci jednotlivých stran. Vzhledem k tomu, že se v diplomové práci zabýváme multidisciplinárním přístupem za použití nástroje konference při jevu nerespektování autorit u dětí a mládeže, vnímáme jako náročný úkol moderátora konference založit komunikaci na vzájemném respektu a rovnováze mezi autonomií dítěte a autoritou rodiče.

### 3. Návrhy etických kritérií a podnětů pro zlepšení

Diplomová práce sleduje důležitost mezioborové spolupráce pomáhajících profesí v nejlepším zájmu dítěte. V úvodu práce je uveden obsah termínu a význam multidisciplinární spolupráce a tento pojem je zúžen na případové konference OSPOD. Pokládáme za důležité sdělit, že v nejlepším zájmu dítěte je preferovat mezioborovou spolupráci již v okamžiku, kdy se jeví první příznaky nerovnováhy v duševním a mravním vývoji dítěte a nečekat na svolání případové konference OSPOD. V našich podmínkách je zcela v kompetenci a dobrovolnosti sociálního pracovníka pracovat s klientem v mezioborovém týmu. Je třeba mezioborovou spolupráci ukotvit v zákonech, pokynech a doporučeních jako povinnost při řešení nepříznivé situace v rodině a vnímat problém v chování dítěte jako multifaktoriální příčiny a podmínky rozvoje poruchy chování.

Zmínili jsme již rozdíl mezi případovou a rodinnou konferencí. Rodinné konference nejsou v našich podmínkách používány, protože rodiče a děti o této možnosti od svých sociálních pracovníků nevědí a chybí zde trend tento nástroj rodinám nabízet. Je potřeba rodiče pečlivě informovat o všech nástrojích pomoci.

Důraz je kladen na prevenci patologických jevů v rodině. Mezioborová spolupráce začne v omezené míře v praxi probíhat až tehdy, kdy se projeví u dítěte krize a rizika, která narušují jeho vývoj a ohrožují jeho vztahy směrem k sobě, rodičům a společnosti. Považujeme tento postup za nesprávný, protože je obtížné na vrcholu krize měnit sociální systém vztahů, které dítě obklopují a sociální práce na pozitivní změně dynamiky v okolí a uvnitř dítěte je podstatně složitější, náročnější a pravděpodobnost opětovného získání rovnováhy v duševním a mravním vývoji dítěte nižší. Velký důraz klademe na prevenci sociálně patologických jevů a na spolupráci rodiny se sociálním pracovníkem již v okamžiku prvních příznaků nerovnováhy. Sociální pracovník by měl být silně profesionální a odborně zdatný, získat si oprávněnou důvěru rodiny a s jejich písemným souhlasem komunikovat s ostatními odborníky pomáhajících profesí, které jsou v rodině angažovány. Dále by měl rodině doporučit péči odborníků, pokud to situace vyžaduje, a zahájit se souhlasem rodiny mezioborovou preventivní spolupráci.

Sociální pracovník by měl mít alespoň bakalářské státní zkoušky z psychologie, psychiatrie, pedagogiky, práva a sociologie. Tato povinnost by měla být ukotvena v zákoně o sociálních službách a zajistit jednotný směrodatný požadavek na všeobecný odborný rozhled sociálního pracovníka. Nyní může činnost sociálního pracovníka

vykonávat člověk, který má vzdělání podle zákona o sociálních službách a toto vzdělání neobsahuje vždy státní zkoušky z oborů, které jsou dle našeho názoru nutné k tomu, aby měl sociální pracovník základní povědomí o holistickém pojetí člověka. Doporučujeme zvýšit nároky na vzdělání sociálního pracovníka a stanovit nutnost státní zkoušky z psychologie, psychiatrie, pedagogiky a práva.

Podle názoru autorky práce má mezioborová spolupráce sledovat společný cíl, kterým je člověk jako obraz Boží, společné dobro, subsidiarita státu a zodpovědnost člověka úměrná jeho věku a zralosti, dále zodpovědnost odborníků mezioborové spolupráce za své výroky, doporučení a rady rodině. Metodické pokyny MPSV směrem k odboru sociální a právní ochrany dítěte přikazují, aby nástroj případové konference byl v sanaci rodiny používán. Doplnujeme tento pokyn o podle našeho názoru neméně významný nástroj, a tím je mezioborová spolupráce na úrovni sociálního pracovníka neziskové organizace, rodiny a multidisciplinárního týmu. Doporučujeme, aby se v těchto ohledech stanovily změny v zákonu o sociálních službách a multifaktoriální přístup včetně mezioborové spolupráce byly zahrnuty do pracovních povinností sociálního pracovníka.

Zmínili jsme v předchozí kapitole, jak je náročné udržet rámec případové konference a zamezit asymetrii moci pomáhajících profesí mezi sebou a směrem k adresátovi péče. Historicky je mezi obory na veřejnosti dána určitá hierarchie sociálního statusu, popularity, vážnosti a moci, kterou je třeba ošetřit tak, aby každý odborný účastník spolupráce si byl vědom, že je zodpovědný za své výroky a doporučení, jednal týmově, odborně, kontinuálně, sledoval nejlepší zájem dítěte a rodiny. Tento rámec by mohl ošetřit společný etický kodex mezioborové spolupráce a facilitátor případové konference, nebo sociální pracovník, který zprostředkovává preventivní mezioborovou spolupráci a setkání. Facilitátor případové konference by měl účastníkům zprostředkovat mravní povinnost jednat na konferenci mezi jednotlivými odborníky a účastníky partnersky.

Neméně významné je udržet komunikaci na úrovni bez obviňování jednotlivých stran jednání. Není dobré hledat v krizi viníka, ale zodpovědnost za jednání, odstraňovat příčiny nerovnováhy na úrovni spolupráce a dynamického procesu pozitivní změny. Karpmanův trojúhelník dramatu ukazuje, jakým způsobem funguje hra na viníka a jak velké škody způsobuje v komunikaci.

Vina na úrovni zodpovědnosti a nápravy daných věcí může být pro společné dobro a důstojnost člověka prospěšná v míře, kdy aktivizuje vnitřní síly k tomu, aby si uvědomil chybné jednání a mohl ho napravit a pozměnit k lepšímu.

Tyto úvahy vycházejí z knihy *Etické kontexty sociální práce s rodinou* autorů Šrajera a Musila. Varují před černobílým viděním reality, která je v rozporu s biblickými koordináty. „*Vedle jasného bud' – anebo, či vina, nebo nevinna existují také těžkosti a limity ještě ne, zatím jen, již ne anebo nejsme sto....., které nesmějí být identifikovány s vinou.*“<sup>108</sup>

*Za důležité pokládají zhodnotit míru poznání a možnosti daného stavu a rámcových podmínek, v jakém smyslu existují rodinné fragmenty, které lze rozpoznat. Fragmenty vykazují určitou hodnotu, kterou je třeba minimálně podpořit, pomoci ji rozvinout anebo naopak bude popsána situace hodnocena jako škodlivá, zatěžující a ohrožující pozitivní vývoj. Z poznání pak vyplývají odpovídající závěry pro další postup.*<sup>109</sup>

Otázka důležitosti rodinných fragmentů se ukazuje také na příkladu z praxe kazuistiky č. 3 rodiny Landovy. Sociální pracovnice OSPOD dávala na případové konferenci jasně najevo, že se ztotožňuje se zprávou z pobytu syna Radka na dětském psychiatrickém oddělení. Zpráva zněla v neprospěch matky a uváděla, že matka neumí nastavovat hranice ve výchově a její výchova nemá dobrý vliv na psychický stav nezletilého Radka. Sociální pracovnice dávala najevo matce, že nese vinu za chování svých dětí. Matka byla postojem sociální pracovnice paralyzována a cítila se v nevýhodě, protože vnímala sebe izolovaně a proti sobě koalici otce a sociální pracovnice OSPOD. Sociální pracovnice nerespektovala zásadu nehodnotícího přístupu a hledání procesu pozitivní změny, ale hledala viníka situace. Jak je patrné z kazuistiky v příloze, časem se ukázalo, že hlavním podnětem pro výkyvy chování obou nezletilých dětí je dle soudního znaleckého posudku otec, který má diagnostikovanou těžkou poruchu osobnosti s psychopatickými sklony. Zpráva z psychiatrické léčebny popisovala chování nezletilého ve sterilním a nepřirozeném prostředí a nemohla zachytit reálné vztahy v rodině, a proto je třeba pečlivě rozlišovat mezi fragmenty tak, aby odborník nepropadl slepé poslušnosti, ale stále se zabýval reflexí jednotlivých souvislostí a dynamiky v příběhu rodiny.

---

<sup>108</sup> ŠRAJER. Jindřich – MUSIL. Libor. *Etické kontexty sociální práce s rodinou*, České Budějovice / Brno: Albert, 2008, s. 72.

<sup>109</sup> Tamtéž, s. 72.



Dle mého názoru zde nebyla dodržena zásada odbornosti, neutrality a nehodnotícího přístupu k člověku, pečlivého rozlišování situace v rodině a dějinného kontextu příběhu rodiny.

Situace v rodině, vztahy a podmínky se neustále vyvíjejí, jsou v pohybu, mění se a současně fungují na úrovni schémat, která jsou v některých oblastech konstantní a v jiných dynamická. Sociální práce v rodině je proto velmi složitá, protože sleduje nejen jednotlivce a jeho individualitu v pohybu, ale současně také celé rodinné schéma, které se pohybuje v čase a prostoru. Pokud chce odborný tým rodině pomoci, musí být sestaven popis situace, struktura a podmínky v rodině, vztahovost uvnitř rodinného systému a směrem do rodiny a z rodiny směrem ven do společnosti a všechny podmínky, které rodinu obklopují s myšlenkou, že se tento systém informací proměňuje a současně je kontinuální. Důležité je sestavit srozumitelnou anamnézu rodiny tak, aby zachycovala to důležité, byla srozumitelná, pravdivá, co nejvíce objektivní a pečlivá. Anamnéza rodinné situace ohledně nerespektování autorit u dětí a mládeže směrem k rodičům a dalším autoritám má multifaktoriální rozměr, a proto je potřeba pro poznání dynamiky vývoje věnovat jí náležitou pozornost, aby jednotlivé obory na případové konferenci OSPOD měly odborné a kontinuální informace o vývoji v rodině.

Dalším závažným nedostatkem je to, že se zástupci oborů předem neseznámí se spisem rodiny a dítěte, nebo alespoň s výpisem anamnézy ze spisu, kde bude uvedeno vše důležité pro rozhodování o procesu pozitivní změny. Na konferenci facilitátor rovnou stanovuje cíle, zjišťuje kroky, které vedou k cíli, ale účastníci se vyjadřují na základě neúplných, nebo nesourodých informací. Není tak dodržena zásada pečlivosti v rozlišování situace a výroky odborníků potom vycházejí z neúplných informací, které nejsou zasazeny do hlubšího kontextu dějinného příběhu rodiny. Pro ilustraci uvádíme v příloze kazuistiku č. 2 rodiny Kalinovy. Případová konference proběhla před úplným psychiatrickým vyšetřením Lídy, proces byl hodnocen neodborně pouze na základě diagnózy dívky s ADHD, která byla určena na prvním vyšetření chybně. Případová konference hodnotila jako hlavní příčinu deficit v rodině, v jejich vztazích a poměrech, obvinila rodinu z nedostatečné výchovy, traumatizovala rodiče. Vzhledem k tomu, že rodiče byli v oblasti péče o dceru erudovaní, vyhledali aktivně pomoc z oboru dětské psychiatrie, dcera byla medikována a psychoterapie začala být úspěšná. Rodiče z vlastní iniciativy podpořili psychoterapii navíc péčí dětské psycholožky a stav dcery se výrazně změnil k lepšímu. OSPOD na druhou stranu ponechal zcela v kompetenci to, jestli rodiče podají trestní oznámení na školu, protože dcera byla ve škole učitelkami fyzicky

trestána před třídou a pranýřována. Anamnéza nebyla v tomto případě úplná a přesto OSPOD vycházel z informací, které mu byly v tom čase dostupné. Z našeho pohledu se měla případová konference odložit až do získání odborného vyšetření, rodiče neměli být obviňováni, ale naopak měl být celý rodinný systém podpořen s ohledem na to, že dcera je zdravotně indisponována a její výchova a péče je pro rodiče výrazně náročná. Nebyla zde dodržena zásada odbornosti a profesionality, nestrannosti, důstojnosti rodiče, pečlivého rozlišování situace.

Zpravidla se zúčastnění zástupci oborů pomáhajících v rodině setkají až na případové konferenci, která má časový rámec ohraničený na jednu až dvě hodiny. Tento časový rámec je krátký a alarmující, protože při počtu účastníků je velmi malý časový fond na to, aby měli všichni rovnocennou příležitost se vyjádřit, a proto se vyjadřují v časové tísní, která může mít za příčinu to, že se vyjadřují neúplně, nebo nepřesně. Facilitátor konference je povinen na začátku konference oznámit časový limit, který nesmí a nemůže být překročen, protože se zpravidla následně koná další případová konference s jinou rodinou, a to ohrožuje výsledek případové konference, kterým je plán podpory rodiny. Konference bývá ukončena i v okamžiku, kdy se otevírají hluboká témata, možnosti řešení a podobně jenom proto, že byl stanoven krátký časový limit. Proto se přikláníme k tomu, aby byl časový rámec případové konference minimálně 120 minut a maximálně 180 minut. Pokud časový fond nestačí a na závěr konference se otevrou důležitá témata, navrhuje okamžitě navázat a svolat navazující případovou konferenci a témata dokončit. Je zřejmé, že musí být stanoveny hranice časového fondu, ale také rozmezí pro případ, že ke shodě je potřeba delší komunikace. Jedná se přece o budoucnost dítěte, rodiny, ale i státu, který nese důsledky lidského jednání. Není možné ukončit případovou konferenci v důležitém okamžiku jen proto, že se nevešla do časového limitu.

Dalším rizikem je také to, že odborníci na konferenci jsou zahlceni vlastní prací a povinnostmi z ní vyplývajícími a frekvence setkávání je omezena pouze na období, kdy je v rodině krize. Navrhujeme, aby se tým setkával častěji, a to i v období, kdy se v rodině relativně daří, protože je potřeba sledovat všechny podněty a příčiny, které ovlivňují klima a rovnováhu v rodině. Důležitým problémem v sociální práci a péči o dítě a jeho rodinu se jeví svolání případové konference až v okamžiku, kdy se jedná o krizi v rodině a o nepříznivou sociální situaci. Ze studia sociální patologie a prevence víme, jak je důležité věnovat pozornost prvním signálům o patologii v chování dítěte a v rodinném systému. Rozumíme tomu, že průběžná setkání odborného týmu

pečujícího o rodinu jsou časově náročná a v praxi těžko uplatnitelná. Na druhou stranu pokládáme za stěžejní práci terénního sociálního pracovníka, který má se souhlasem rodiny s odborníky průběžně komunikovat, sbírat informace a informovat rodiče a předcházet krizovým situacím tím, že intervence v rodině bude probíhat již při známkách výkyvů v rovnováze rodinného systému. Sociální pracovník má vyhodnotit situaci z preventivních důvodů, zahájit mezioborovou spolupráci a podpořit svolání případové konference. Po stanovení plánu podpory, jako výstupu případové konference, je důležité pečlivě sledovat vývoj v rodině, vyhodnocovat slabé a silné stránky plnění cílů rodiny a svolat konferenci pro vyhodnocení. Pro děti a rodiče je také velmi důležitá průběžná pochvala za splněné kroky plánu podpory rodiny a nezletilého dítěte a konzultace s týmem odborníků.

Z hlediska návrhů etických kritérií pokládáme za nejdůležitější rozdíly v etických kodexech oborů, které se na případové konferenci setkávají. Všechny pomáhající profese by se měly zavázat ke společnému etickému kodexu, protože je spojuje péče o lidství, člověka a společnost. Jejich péče má dopad na celostní vývoj ve společnosti. Souhlasíme také s Prohlášením Mezinárodní federace sociálních pracovníků v článku 9 Profesionální integrita, že je potřeba rozvíjet a pravidelně aktualizovat vlastní etické kodexy.<sup>110</sup>

Společný etický kodex pomáhajících profesí případové konference by měl být vodítkem pro sociální práci s rodinou v interdisciplinárním přístupu. Hlavním kritériem pro případové konference jsou lidská důstojnost, svoboda, autonomie uživatele péče, participace uživatele péče, zodpovědnost uživatele úměrná jeho věku a sociálně-emoční zralosti dítěte, společné dobro, spravedlnost, rovnováha, odbornost a profesionalita týmu, pečlivé rozlišování situace, subsidiarita státní moci v případě, že je člověk kompetentní, paternalismus v nejlepším zájmu dítěte a člověka, nezištnost odborného týmu, volba menšího zla neboli činění dobra a neškození, respekt, neutralita, nehodnotící přístup k uživateli péče a hodnotící přístup k dynamice jednání uživatele péče, zodpovědnost členů týmu za rozhodnutí, zavázání se k zásadám etického kodexu a splynutí s nimi.

Častým pojmem v jednání s klienty je zodpovědnost uživatele péče a zodpovědnost odborníků. Tato zodpovědnost koresponduje s přístupy paternalismu a partnerství. Jsme odpůrci kolektivní zodpovědnosti a zastáváme názor, že každý, kdo se na případové

---

<sup>110</sup> Prohlášení Mezinárodní federace sociálních pracovníků o etických principech, čl. 9.

konferenci podílí na životním příběhu člověka, nese odpovědnost za informace a výroky směrem k uživateli sociální služby a péče a dále za podněty, péči a podporu, kterou klientovi nabídl a uskutečnil. Klient je sice odborníkem na svůj vlastní život, ale hluboce záleží na tom, nakolik jsou jeho racionalita a svědomí poučeny o stavu věcí a za to nese odpovědnost odborný tým na případové konferenci. Nyní je nutno zdůraznit, že je na odborném týmu, jak vyhodnotí situaci a jakou míru paternalismu použije směrem k adresátovi péče s ohledem na jeho zralost, schopnost přijmout zodpovědnost za své chování a především kompetence, které vlastní. Člověk je bytost jedinečná, individuální, svobodná a důstojná, ale žije ve společnosti, které je rovněž odpovědný, a proto právě společnost dává jedinci zpětnou vazbu ve formě partnerství anebo moci, které musí hájit společné dobro. Výrokem „Celek je víc, než jeho části“ nelze operovat stereotypyzačně, ale může dobarvovat situaci rozhodování v míře, která respektuje lidskou důstojnost a svobodu, která neomezuje důstojnost a svobodu druhých lidí a celé společnosti.

Jednotný přístup ke klientovi a rozhodování by byl v rozporu se všemi zásadami, které jsme v této práci popsali, protože člověk je osoba jedinečná, neopakovatelná, paradoxní a vztahová. Diskusí s terapeuty, sociálními pracovníky a klienty jsme se seznámili s jejich zkušenostmi, a s tím, že OSPOD rozdílných městských úřadů rozhodují v podobných případech rozdílně, což je alarmující. Vzhledem k tomu, že nabytí platnosti zákon na ochranu osobních údajů, je potřeba souhlas rodiny k tomu, aby jejich spis byl použit klíčovým sociálním pracovníkem pro jiné účely, než je sociální práce. Stojí za úvahu, aby byl proveden odborný výzkum, který by zpracoval precedentní případy a sloužil k tomu, aby OSPOD v podobných případech rozhodoval podobně, jako je tomu v právu angloamerickém. Takový přístup by se více přibližoval spravedlnosti, která některým rodinám podle jejich výpovědí a rozhovorů s nimi chybí. Některé OSPOD mají tendenci se chovat více partnersky, v delším časovém horizontu používají měkké nástroje sociální práce, veškerou zodpovědnost a kompetence ponechávají rodině a dětem, a to i v případech, kdy jejich „benevolence“ zneužívají a právnímu systému se vysmívají. Rodiče potom účelově hledají trvalé bydliště v místech, kde takový „mírný“ OSPOD funguje a nebude jim „šlapat na paty“.

Sociální práce hojně používá spojení nejlepší zájem dítěte, ale na druhou stranu tento termín v ostatních oborech mezioborové spolupráce není v povědomí, a proto mohou mít o této terminologii zkreslené informace. Nejlepší zájem dítěte by neměl mít větší význam než nejlepší zájem rodiny, a proto je potřeba tuto rovnováhu mezi zájmy

zdůraznit směrem k odborníkům a celé veřejnosti. Nejlepší zájem dítěte, rodiny a společnosti by měl být pomáhajícím profesím a veřejnosti srozumitelně popsán a zdůrazněna rovnováha významu mezi jednotlivými zájmy. V kapitole o historii termínu nejlepší zájem dítěte jsme zmínili vývoj od extrému, kdy děti neměly žádná práva, až po extrém, kdy děti mají svá práva, ale žádné jasné deklarované mravní povinnosti k rodičům a společnosti. Děti by měly být k povinnostem vedeny nejen svými rodiči, ale celou společností, a proto navrhuje, aby byly povinnosti dětí jasně srozumitelně ukotveny nejen ve výchově a veřejném mínění, ale v právu psaném. Dále se autorka práce přiklání k tomu, aby děti byly v povinné školní docházce od určitého věku vzdělávány k zodpovědnému rodičovství a výchově a nebyla tato oblast svěřována pouze rodičům jako výlučná pravomoc, protože se nejedná o věc soukromou, ale o veřejný zájem společnosti. Společnost a stát potom musí řešit různými politickými nástroji hrazenými z daní poplatníků důsledky výchovy a ostatních vlivů na výchovu, a proto musí mít zájem na tom, aby se eliminovaly všechny negativní vlivy na výchovu a vzdělávání dětí.

## Závěr

Cílem diplomové práce bylo najít hlavní etické zásady sociální práce s rodinou na příkladu případové konference sociálně právní ochrany dětí. V práci jsou uvedeny dvě zásady, které kladou silné eticky relevantní otázky, a to nejlepší zájem dítěte a partnerství. První zásadu nejlepší zájem dítěte jsme zkoumali v kontextu vývoje dějin a dále současného výkladu pojmu postupně na základě historických kontextů. Před první světovou válkou vládl extrém, kdy děti neměly práva žádná a byly slepě poslušné především otci v rodině. Změna nastala postupně a podle našeho názoru přešla z prvního extrému do druhého, kdy děti svá práva mají, ale nejsou v zákoně ČR ukotveny jejich povinnosti směrem k sobě, rodičům a autoritám. Před novelizací rodinného práva, které po novelizaci splynulo s právem občanským, byla v zákoně ukotvena povinnost dětí směrem k rodičům „Děti mají své rodiče ctít a respektovat“. Absence této povinnosti v zákoně je velkou chybou, protože podle současných jevů ve společnosti jsou si děti vědomy svých práv, ale v psaném právu nejsou ukotveny jejich povinnosti. Rovnováhu mezi oběma extrémy má vybalancovat OSPOD.

Na základě zkušeností a po konzultaci s kolegy na různých pracovištích se setkáváme s tím, že OSPOD používá pro řešení situace v rodině, kde děti nerespektují autority, nástroj případové konference tak, jak nařizuje směrnice MPSV. OSPOD různých měst rozhoduje v podobných případech různě a s různou rychlostí. Postup těchto orgánů se liší a zde by se nabízelo použít příkladu angloamerického práva, kde sice nejde o právo psané, ale vychází se z precedenčních nálezů, podle kterých ostatní soudy postupují.

Podle vyjádření kolegů si někteří rodiče tento rozdíl v postupu OSPOD uvědomují a záměrně si drží trvalé bydliště v místě, kde OSPOD postupuje mírněji. Podle našich zkušeností a zkušeností odborníků, kteří se účastní na různých místech případových konferencí OSPOD, je třeba postup sjednotit a respektovat zásady v nejlepším zájmu dítěte.

Člověk je bytost multidimenziální a potřebuje péči z oboru práva, sociologie, biologie, psychiatrie a teologie. Preferujeme, aby při řešení nepříznivé situace rodiny byl včas zainteresován tým odborníků a byla dodržena kontinuita jejich přístupů. Mezioborová spolupráce má fungovat již od počátku péče sociálního pracovníka o uživatele sociální služby.

Pro práci s rodinou je zásadní, aby klíčový sociální pracovník rodiny a dítěte pravidelně komunikoval s pomáhajícími profesemi, disponoval základními odbornými znalostmi jednotlivých oborů na úrovni státní zkoušky, orientoval se v problematice a zavázal se k etickému jednání.

Multidisciplinární tým nemá sice společný etický kodex pomáhajících profesí, ale cílem práce není takový kodex sestavit. Práce mapuje etická východiska odborníků na konferenci a hledá společné etické zásady případové konference. Jednotlivé profesní kodexy odborného týmu se shodují na základních etických zásadách respektujících lidská práva, důstojnost, svobodu, jedinečnost, autonomii, a participaci, ale jen některé se zavazují k etickému jednání, jako například profesní etický kodex učitele Základní školy Nový Jičín. Dalším důležitým zjištěním je to, že nařízení jednat multidisciplinárně obsahuje etický kodex sociálního pracovníka, lékaře, ale etický kodex policie a učitele tuto zásadu nemá. Profese policisty a učitele je však přímo spojena s holistickým chápáním člověka a při práci s lidským potenciálem je třeba k člověku přistupovat multifaktoriálně. Etický kodex policisty a učitele má obsahovat přímé doporučení spolupracovat s dalšími odborníky. Jediný etický kodex federace sociálních pracovníků zavazuje pracovníky k tomu, aby byl aktualizován a vycházel z dynamiky vývoje společnosti. Aktualizaci etických kodexů pokládáme za nutnost, protože pomáhající profese mají společné cíle a jedním z nich je na případové konferenci zásada nejlepšího zájmu dítěte. Termín nejlepší zájem dítěte jako cíl případové konference se objevuje pouze v Metodických pokynech MPSV.

Práce věnuje pozornost tomuto pojmu, protože v povědomí odborné a laické veřejnosti se jedná o pojem obecný. Obsahuje kritérium autonomie dítěte a participace dítěte, ale neřeší rovnováhu mezi právy a povinnostmi dítěte, právy rodiče a společnosti. Dítě má v současnosti svá práva a z vlastní praxe a praxe kolegů víme, že většina dětí si tento fakt plně uvědomuje a svého postavení proti autoritám zneužívá. Situace ve školství byla natolik náročná, že došlo k nové školské legislativě, která umožňuje hrubou neúctu žáka k učiteli předat k řešení státnímu zástupci k soudu pro děti a mládež.

Zmínili jsme, že postupy OSPOD směrem k dětem, které vykazují despekt k autoritám, nejsou jednotné a setkáváme se s extrémem, že je rodině a dítěti předána plná autonomie a zodpovědnost. S tímto přístupem nesouhlasíme a hledáme v práci rovnováhu mezi přístupem partnerství a paternalismem. Lékařská etika se přiklání k přístupu partnerství a plné odpovědnosti pacienta za aktivní spoluúčast na uzdravení.

Pacient se bojí o své zdraví a život, a to je dostatečný vnitřní motiv, aby spolupracoval a cítil se v léčbě ve vztahu s lékařem důstojně. Děti mohou vnímat autonomii jinak. Nejsou schopny domyslet všechny dopady svého jednání. Často se děti přístupu partnerství vysmívaly a nedovedly ocenit respektující přístup. Zastáváme názor, že plnou zodpovědnost za dítě do jeho zletilosti nesou rodiče, a proto si rodiče plně zaslouhují autonomii, ale dítě k autonomii postupně dozrává. Princip partnerství směrem k dítěti a autonomie dítěte je třeba používat pouze v situacích, kdy je to pro dítě a jeho vývoj prospěšné a bezpečné, v opačném případě je potřeba přistupovat k dítěti na základě principu paternalismu. Princip participace dítěte na situaci lze použít za podmínek, že se dítě vyjadřuje slušně, s úctou a respektem. Toto kritérium v zásadě „nejlepšího zájmu dítěte“ chybí. Paternalismus směrem k rodičům má význam, pokud jsou rodiče prokazatelně ve své rodičovské sociální roli nekompetentní a nejsou schopni přijmout plnou zodpovědnost za výchovu svých potomků.

Osobní zkušenosti, zkušenosti kolegů, kvalifikování funkce OSPOD jejich zaměstnanci a některé odborné výzvy k postoji sociálních pracovníků OSPOD směrem k rodině v otázce autonomie svědčí o tom, že se jedná o další extrém, kdy plná zodpovědnost je na rodiči a dítěti, a OSPOD má funkci poradní, inspirující, analytickou a mapující. Zodpovědnost je posledním klíčovým pojmem, který diplomová práce řeší v kontextu paternalismu a partnerství. Nesouhlasíme s extrémem, kdy se OSPOD a členové případové konference zbavují zodpovědnosti za svou práci. Nelze tímto způsobem postupovat, protože potom přestává mít práce OSPODu smysl a nemůže se nazývat sociálně-právní ochranou dětí, protože v tomto případě zdravý morální vývoj dítěte nechrání, ale pouze dohlíží. Kolektivní zodpovědnost rozměňuje a rozvolňuje hranice odpovědnosti a v multidisciplinárním řešení nepříznivé sociální situace dítěte a rodiny se jedná o společný dynamický proces pozitivní změny chování dítěte, na kterém se všichni zúčastnění podílejí svým způsobem a odpovědností. Rodiče, dítě a profesní odborník jsou zodpovědní směrem k sobě, rodině, profesi a veřejnosti. Rovnováha mezi paternalismem a partnerstvím zajišťuje také rovnováhu mezi zodpovědností účastníků případové konference OSPOD. Klíčovým kritériem, které tuto rovnováhu podpoří, je pečlivé zkoumání sociální situace, rozlišování a vyjádření anamnézy, která bude aktualizována dynamikou v životním příběhu rodinného systému.



V oblasti rozhodování o procesu pozitivní změny v chování dítěte je to princip společného dobra a zásada volby menšího zla. Právo nemá schopnost obsáhnout všechny jedinečné životní situace a velkou úlohu hraje poučené svědomí všech, kteří se na životním příběhu dítěte podílejí.

## **Seznam příloh**

Příloha č. 1: Kazuistika 1 Táborští.....	66
Příloha č. 2: Kazuistika 2 Kalinovi.....	68
Příloha č. 3: Kazuistika 3 Landovi.....	70
Příloha č. 4: Kazuistika 4 Palovi.....	73
Příloha č. 5: Kazuistika 5 Noskovi .....	75

## **Seznam použitých zkratk**

OSPOD      orgán sociálně-právní ochrany dětí

PČR          Policie České republiky

## Seznam literatury

- BAKALÁŘ, Eduard – NOVÁK, Daniel – WARSHAK, Richard Ades. *Slyšení nezletilého dítěte před opatrovnickým soudem: (tři studie problému)*. Praha: Triton, 2008.
- BECHYŇOVÁ, Věra – KONVIČKOVÁ, Marie. *Sanace rodiny*. Praha: Portál, 2008.
- BECHYŇOVÁ, Věra. *Případové konference*. Praha: Portál, 2012.
- CAKIRPALOGLU, Panajotis. *Psychologie hodnot*. Olomouc: Votobia, 2004.
- CRAIG, Adolf. *Nebezpečí moci v pomáhajících profesích*, Praha: Portál, 2007.
- Čl. 1 sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte (dále jen ÚPD).
- DUNOVSKÝ, Jiří. *Sociální pediatrie: vybrané kapitoly*. Praha: Grada, 1999.
- EEKELAAR, John. *Beyond the welfare principle. Child and family law quarterly*. Bristol, UK: Jordan Pub., 1995.
- FISCHER, Ondřej – MILFAIT, René. *Etika pro sociální práci*. 2. vydání. Praha: Jabok, 2010.
- FISCHER, Slavomil – ŠKODA, Jiří. *Speciální pedagogika: edukace a rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*. Praha: Triton, 2008.
- GUGENBUHL, Craig, Adolf. *Nebezpečí v pomáhajících profesích*. Praha: Portál, 2007.
- HANUŠ, Daniel. Participační práva dítěte. In: HANUŠ, Daniel – MIČÍNOVÁ, Ivana – PRŮŠOVÁ, Lenka (ed.). *Aktuální otázky rodinné politiky a praxe: sborník z konference*. Plzeň: Domus – Centrum pro rodinu: 2016.
- HARRINGTON, Daniel J. – KEENAN, James F. *Paul and virtue ethics: building bridges between New Testament studies and moral theology*. Lanham, Md.: Rowman & Littlefield Publishers, 2010.
- HARTL, Pavel – HARTLOVÁ, Helena. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000.
- HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Lékařská etika*. Praha: Galén, 1994.
- HELUS, Zdeněk. *Dítě v osobnostním pojetí: obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče*. Praha: Portál, 2004.
- HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník: komentář*. Praha: C. H. Beck, 2015.
- JANKOVSKÝ, Jiří a kol. *Sociální pracovník v multidisciplinárním týmu*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2015.

- JANKOVSKÝ, Jiří. *Etika pro pomáhající profese*. Praha: Triton, 2003.
- JÍLEK, Dalibor a kol. *Studie o právech dítěte: implementace zkušeností dobré praxe ve vzdělávání v oblasti práv dětí ve Švýcarsku do podmínek ochrany práv dětí v České republice*. Brno: Česko-britská, 2011.
- JÍLEK, Dalibor. Práva dítěte v kontextu. In: JÍLEK, Dalibor. *Studie o právech dítěte: implementace zkušeností dobré praxe ve vzdělávání v oblasti práv dětí ve Švýcarsku do podmínek ochrany práv dětí v České republice*. Brno: Česko-britská, 2011, s. 40–41.
- JÍLEK, Dalibor. Stručná geneze mezinárodní ochrany dítěte. *Právník* 1990, roč. 1990, č. 4, s. 365-366.
- KAPLÁNEK, Michal – KOČEROVÁ, Martina. Participace – nejlepší způsob výchovy k demokracii. *e-Pedagogium* 2011, č. 1, s. 18–37.
- KODYMOVÁ, Pavla. *Multidisciplinární týmy v praxi sociální práce*. (přednáška). Praha: FF UK, 29. 1. 2010.
- KOVAŘÍK, Jiří. *Dětská práva, právní povědomí, participace dětí a sociální služby*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2001.
- KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *Lidskoprávní dimenze českého rodinného práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2009.
- LANGMEIER, Josef – KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*. 2., aktualizované vydání. Praha: Grada, 2006.
- LEVICKÁ, Jana. *Základy sociální práce*. Trnava: Spoločnosť pre podporu vedy a vzdelávania, 2004.
- LOJKOVÁ, Jana. Vliv společenských změn na problematiku práv dětí. *Časopis pro právní vědu a praxi* 2008, roč. 16, č. 1, s. 71–75.
- MATOUŠEK, Oldřich – KOLÁČKOVÁ, Jana – KODYMOVÁ, Pavla. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. 2. vydání. Praha: Portál, 2010.
- MATOUŠEK, Oldřich – PAZLAROVÁ, Hana. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny: v kontextu plánování péče*. 2. rozšířené vydání. Praha: Portál, 2014.
- MATOUŠEK, Oldřich – PAZLAROVÁ, Hana. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014.
- Nadace Open Society Fund Praha. *Respektování lidské důstojnosti: příručka pro odbornou výuku, výchovu a výcvik studentů lékařských, zdravotnických a zdravotně-sociálních oborů*. Praha: Cesta domů, 2004.

- Nález Ústavního soudu ze dne 19. 4. 2001, sp. zn. IV. ÚS 695/2000.
- NOVOSAD, Libor. *Základy speciálního poradenství*. Praha: Portál, 2000.
- PAVLÍKOVÁ, Gabriela – MARTÍNKOVÁ, Kateřina – ŽENÍŠKOVÁ, Jana. *Naše rodina, naše problémy, naše řešení, aneb Když se sejde rodinná rada*. Pardubice: Amalthea, 2015.
- PEMOVÁ, Terezie – PTÁČEK, Radek. Historické a teoretické souvislosti sociálně-právní ochrany dětí. *Právo a rodina* 2012, roč. 14, č. 5.
- PEMOVÁ, Terezie – PTÁČEK, Radek. *Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi*. Praha: Grada, 2012.
- PLAMÍNEK, Jiří. *Konflikty a vyjednávání: umění vyhrávat, aniž by někdo prohrál*. 3., upravené a doplněné vydání. Praha: Grada, 2012.
- POSPÍŠIL, Václav, Ctirad. *Kompendium sociální nauky církve*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008.
- Preamble Deklarace práv dítěte, přijaté 20. 11. 1959 Valným shromážděním OSN v New Yorku.
- RADVANOVÁ, Senta. *Kurs občanského práva: instituty rodinného práva*. Praha: C. H. Beck, 1999.
- ŘEZNIČEK, Ivo. *Metody sociální práce: podklady ke stážím studentů a ke kazuistickým seminářům*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 1994.
- Sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte.
- SLAVÍČKOVÁ, Pavla. *Právní ochrana dětí v období prvních kodifikací*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2012.
- SPIAZZI, Raimondo. *Sociální kodex Církve*. Tišnov: Sursum, 1993.
- SVOBODOVÁ, Zdena. *Využití facilitace v sociální práci*. Praha, Vzdělávací program 6. 11. 2018 – 7. 11. 2018, číslo osvědčení: 2018/219, Velký vůz Sever.
- SYNEK, Stanislav. *Lidská přirozenost jako úkol člověka: filosofická interpretace Etiky Nikomachovy*. Praha: Togga ve spolupráci s Fakultou humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze, 2011.
- ŠRAJER, Jindřich – MUSIL, Libor. *Etické kontexty sociální práce s rodinou*, České Budějovice / Brno: Albert, 2008.
- ŠVEC, Ondřej. (ed.). *Filosofie jednání*. Praha: OIKOYMENH, 2006.
- THOMPSON, Mel. *Přehled etiky*. Praha: Portál, 1999.

UHLÍŘOVÁ, Veronika – KUČERA, Lukáš. *Základy facilitace*. Nový Bor: Velký vůz Sever, 2013.

Usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky.

Usnesení Ústavního soudu ze dne 10. 5. 2006, sp. zn. IV. ÚS 288/04.

VÁCHA, Marek Orko – KÖNIGOVÁ, Radan – MAUER, Miloš. *Základy moderní lékařské etiky*. Praha: Portál, 2012.

VERHELLEN, E. *Convention on the Rights of the Child. Background, motivation, strategies. main themes*. Apeldoorn: Garant, 2000.

Výbor pro práva dětí. IX. *obecný komentář č. 14 z roku 2013 k právu dítěte na uplatňování jeho nejlepšího zájmu jako předního hlediska*. OSN, 2013.

VÝROST, Jozef – SLAMĚNÍK, Ivan. *Aplikovaná sociální psychologie*. Praha: Portál, 1998.

### **Internetové zdroje**

APSS ČR. Etický kodex sociálního pracovníka České republiky. *Apsscr.cz* [online]. 2005 [cit. 2018-09-16]. Dostupné z: [http://www.apsscr.cz/ckfinder/userfiles/files/Etick%C3%BD%20kodex\\_Profesn%C3%AD%20svaz\\_verII.pdf](http://www.apsscr.cz/ckfinder/userfiles/files/Etick%C3%BD%20kodex_Profesn%C3%AD%20svaz_verII.pdf)

BŮŽEK, Antonín. Století dítěte a práva dítěte. Sdružení zastánců dětských práv ČR. In: *Dcicz.org* [online]. 2011 [cit. 2018-01-20]. Dostupné z: <http://dcicz.org/userfiles/file/sdpd.pdf>

Česká lékařská komora. Etický kodex lékaře. *Nemho.cz* [online]. 2019 [cit. 2018-09-16]. Dostupné z: [https://www.nemho.cz/media/cache/file/16/eticky\\_kodex-lekar.pdf](https://www.nemho.cz/media/cache/file/16/eticky_kodex-lekar.pdf)

HORST, Hannie van de – JOANKNECHT, Lineke – PAQEE, Rob van. *Rodinná skupinová konference* [online]. Kortenaken: Eigen Kracht, 2010 [cit. 2018-09-14]. Dostupné z: [http://www.pravonadetstvi.cz/files/files/Rodinne-konference\\_prirucka-pro-koordinatory.pdf](http://www.pravonadetstvi.cz/files/files/Rodinne-konference_prirucka-pro-koordinatory.pdf)

- KAPLÁNEK, Michal. *Participace dětí a mládeže. Studijní text k předmětu Formy participace v pedagogice volného času* [online]. České Budějovice: Jihočeská univerzity, 2010, s. 2 [cit. 2018-01-20]. Dostupné z: <http://www.tf.jcu.cz/getfile/52bfd22059531e92>
- Mezinárodní federace sociálních pracovníků. Prohlášení mezinárodní federace sociálních pracovníků o etických principech. *Dragif.cz* [online]. 2005 [cit. 2018-09-16]. Dostupné z: <https://dragif.cz/data/pdf/a/wji.pdf>
- Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. *Manuál k případovým konferencím*. [online]. Praha: MPSV ČR, 2011 [cit. 2018-09-16]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/files/clanky/13087/manual.pdf>
- Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. *Metodické doporučení MPSV č. 3/2009 k vytvoření individuálního plánu péče o dítě* [online]. Praha: MPSV ČR, 2009 [cit. 2018-09-14]. Dostupné z: [http://www.mpsv.cz/files/clanky/7267/Methodicke\\_doporuceni\\_MPSV\\_c-3.pdf](http://www.mpsv.cz/files/clanky/7267/Methodicke_doporuceni_MPSV_c-3.pdf)
- Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. *Národní akční plán transformace a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009–2011* [online]. Praha: MPSV ČR, 2009 [cit. 2018-09-14]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/files/clanky/7440/NAP.pdf>
- Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. Návrh opatření a sjednocení péče o ohrožené děti. *Mpsv.cz* [online]. 2009 [cit. 2018-09-14]. Dostupné z: [https://www.mpsv.cz/files/clanky/9556/Navrh\\_opatreni\\_k\\_transformaci](https://www.mpsv.cz/files/clanky/9556/Navrh_opatreni_k_transformaci)
- Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR. Výklad pojmu „nejlepší zájem dítěte“. *Msmt.cz* [online]. 2012 [cit. 2019-08-02]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/socialniprogramy>
- MUSIL, Libor. 2007. Kvalifikovaný sociální pracovník je schopen s klientem samostatně pracovat. *Sociální práce* [online]. 2007, č. 1, s. 7–11 [cit. 2018-07-04]. ISSN 1213-6204. Dostupné z: [http://www.socialniprace.cz/soubory/1-2007\\_rolsocialnihopracovnika-120116134909.pdf](http://www.socialniprace.cz/soubory/1-2007_rolsocialnihopracovnika-120116134909.pdf)
- OSN. Úmluva o právech dítěte. *Osn.cz* [online]. 1989, článek 12 [cit. 2019-10-10]. Dostupné z: <http://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/03/umluva-o-pravech-ditete.pdf>
- Policie ČR. Etický kodex Policie ČR. *Policie.cz* [online]. 2019 [cit. 2018-09-16]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/eticky-kodex-policie-ceske-republiky.aspx>



- SÁRKÖZI, Radek. Pedagogická komora a etický kodex učitele, 21. 2. 2005, In: *Britské listy* [online]. 21. 2. 2015 [cit. 2019-08-20]. Dostupné z: <https://legacy.blisty.cz/art/22108.html>
- SOU Šenov. Etický kodex učitele. *Sou-senov.wz.cz* [online]. 2005 [cit. 2018-09-16]. Dostupné z: <http://www.sou-senov.wz.cz/dokumenty/eticky-kodex.pdf>
- Společnost sociálních pracovníků ČR. Etický kodex Společnosti sociálních pracovníků ČR. *Socialnipracovnici.cz* [online]. 2006 [cit. 2015-08-03]. Dostupné z: [http://socialnipracovnici.cz/public/upload/image/eticky\\_kodex\\_sspr.pdf](http://socialnipracovnici.cz/public/upload/image/eticky_kodex_sspr.pdf)
- UNICEF. Rights under the Convention on the Rights of the Child. *Unicef.org* [online]. Naposledy změněno 1. 5. 2012 [cit. 2018-01-20]. Dostupné z: [http://www.unicef.org/crc/index\\_30177.html](http://www.unicef.org/crc/index_30177.html)
- Zákon č. 108 ze dne 14. března 2006 Sb. o sociálních službách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o sociálních službách). In: *Sbírka zákonů České republiky* [online]. 2006, částka 37. [cit. 2018-09-14]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>
- Zákon č. 89 ze dne 3. února 2012 Sb., občanský zákoník. In: *Sbírka zákonů České republiky* [online]. 2012, částka 33 [cit. 2018-09-14]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>

## Přílohy

Ilustrační kazuistiky případových konferencí nezletilých dětí, které dlouhodobě nerespektují autority.

Respektujeme zákon č. 110/2019 Sb., ze dne 12. 3. 2019, o zpracování osobních údajů, a proto uvádíme fiktivní jména, která vycházejí z reálných sanací v rodině.

Na začátku kazuistiky uvádíme pro orientaci stručný výpis ze spisové dokumentace, abychom uvedli problematiku dítěte a mohli navázat popisem průběhu případové konference.

### Příloha č. 1: Kazuistika 1 Táborští

Anamnéza: Rodiče jsou rozvedeni. Otec žije pouze se synem Markem, matka založila novou rodinu a má dvě nezletilé děti. Nezletilý Marek dlouhodobě nerespektuje autority, nechodí do školy, utíká z ústavní péče, kouří cigarety a marihuanu a pije alkohol. Učitelům a otci nadává, v podstatě si dělá, co chce.

Otec: Jiří Tábořský, 44 let, zaměstnaný jako hlídač, pobírá invalidní důchod, duševní indispozice.

Syn: Marek Tábořský, 14 let, žák základní školy, duševní indispozice.

Matka: Helena Tábořská, 44 let, zaměstnaná jako prodavačka, zdravá, se synem se nestýká.

Přítomní případové konference: moderátorka, otec, matka, nezletilý Marek, sociální pracovnice OSPOD a terénní sociální pracovnice, terapeut, výchovný poradce školy.

Spisová dokumentace: Studium spisové dokumentace, která byla založena na OSPOD v roce 2015, kdy bylo nezletilému 10 let, byla zjištěna následující fakta rodinného příběhu. Marek vykazoval již jako dítě výkyvy v chování, které zesílily v době, kdy se rodiče rozvedli. Dle matky je Marek silně manipulativní, nemá ji rád, matka prý pozná, když ji má dítě rádo. Marek ji prý využívá, jen když něco potřebuje, a to s věkem stoupá. Marek byl na ni hrubý, jeho vulgárnosti se stupňovaly, a proto s ním matka v roce 2017 přestala komunikovat. Marek byl opakovaně v ústavní péči, protože chodil dlouhodobě za školu a z ústavu utíkal, otec a jeho prarodiče ho kryli v okamžiku, kdy útky šetřila policie, a Marka doma zapírali. OSPOD již ústavní péči nenavrhuje, protože má obavy, že Marek skočí při útěku z okna a spáchá sebevraždu. Marek se doma předávkoval celkem dvakrát léky a alkoholem, ale otec podepsal revers a syna vyzvedl z oddělení dětské psychiatrie na vlastní zodpovědnost. Marek předepsanou medikaci od lékaře nebere a otec ho k tomu nedonutí, přestože je sám silný

schizofrenik a bývalý narkoman. Marek soustavně nechodí do školy a otec mu píše omluvenky, škola dlouhodobou absenci omlouvá. Otec a syn měli docházet na terapie, ale byli na konzultaci pouze účelově, kdy se měla konat případová konference a potom se bez omluvy třikrát nedostavili. Na šetření aktuální situace v rodině v terénní sociální práci Marek mluví bezprostředně, ničeho se nebojí, nic se mu prý nemůže stát a má z policie, OSPOD, sociální pracovnice a rodičů legraci.

Cíl případové konference: Marek bude chodit pravidelně do školy, nebude pít alkohol a kouřit marihuanu, bude respektovat otce. Otec bude dohlížet na školní přípravu a na abstinenci syna a informovat OSPOD aktuálně o vývoji situace v rodině. Otec a syn budou docházet pravidelně na terapie.

Popis aktuální situace: Na základě studia spisu vyplývá, že otec a syn mají silně manipulativní jednání, lžou a kryjí se ve lžích. Otec synovu absenci ve škole omlouvá, přestože ví, že je Marek doma a pije alkohol. Marek toto přiznává. Marek si píše omluvenky sám a otec toto toleruje. Marek nechodí na psychiatrii, nebere předepsané léky a otec ho nepřinutí dodržovat léčebný režim. Otec a syn se třikrát za sebou nedostavili na terapii, porušili tímto podmínky spolupráce s terapeutem, omluvili se zpětně a omluva nebyla jednotná, oba opět lhali. Ve spise se nacházejí zprávy sociální pracovnice z neziskové organizace, zprávy terapeuta a školy, které jasně potvrzují, že otec není schopen zajistit Markovi řádnou výchovu a Marek partnerského přístupu zneužívá a vede zahálčivý život.

Výstup případové konference: účastníci se zcela neshodli na tom, zdali Marka umístit do ústavní péče. Otec jasně vykazuje známky toho, že není dostatečně osobnostně zralý, nezajistí Markovi zdárný vývoj. Matka o výchovu syna evidentně nestojí. Marek partnerského přístupu zneužívá. Klíčová pracovnice OSPOD rozhodla, že Markovi zbývá pouhý jeden školní rok do splnění povinné školní docházky, údajně by z ústavního zařízení opětovně utíkal, a proto nemá význam Marka odebrat z péče otce. Navrhla intenzivnější spolupráci s terapeutem a terénní pracovníci, přestože se tento postup dlouhodobě neosvědčil a Marek a otec neprojevují v procesu pozitivní změny dobrou vůli.

## **Příloha č. 2: Kazuistika 2 Kalinovi**

Anamnéza: Rodina je úplná. Matka žije s otcem a dvěma nezletilými dětmi ve společné domácnosti. Nezletilá Lída se chová ve škole i doma nevhodně, provokuje, odmlouvá, nadává rodičům a bratrovi, do školy chodí ráno pozdě.

Otec: Dan Kalina, 52 let, zaměstnaný jako úředník ve státní správě, zdrav.

Matka: Kateřina Kalinová, 44 let, zaměstnaná jako sociální pracovníce, zdravá.

Syn: Olda Kalina, 10 let, žák základní školy, zdrav.

Dcera: Lída Kalinová, 13 let, žákyně základní školy, predispozice ADHD, rysy hraniční poruchy osobnosti, lability a bipolární poruchy smíšené fáze.

Přítomní případové konference: moderátorka, otec, matka, dcera Lída, terapeut, výchovný poradce, vedoucí nízkoprahového klubu.

Spisová dokumentace: Rodiče oslovili v roce 2016 OSPOD, protože dceru na základní škole Jednoty bratrské dvě učitelky bily, pranýřovaly před ostatními žáky fyzicky a psychicky. Učitelky zapřely událost, kdy spolužák Lídu skopal, a neřešily ji aktuálně s rodiči a naopak v Lídě vyvolávaly pocit, že je špatná a útok si zaslouží. Rodiče změnili na konci školního roku po útoku na dceru školní zařízení, ale následně o letních prázdninách se u dcery dostavila silná opozice proti dospělým lidem, nepřiměřené reakce na situaci, vulgární provokace směrem k autoritám, deprese, úzkosti, sebepoškozování žiletkou. Rodiče požádali o spolupráci, terapeuta, OSPOD, dětskou psychiatrii, dětského lékaře a výchovného poradce. Rodiče si aktivně vyhledali terapeutickou podporu, kam docházeli pravidelně na individuální a rodinnou terapii. Během 2 let byla Lída celkem 3× hospitalizována na dětské psychiatrii a jednou na doporučení kurátora pro děti a mládež ve středisku výchovné péče. O středisku výchovné péče Lída vypovídá, že dostala další traumatizující šok, protože ji obtěžoval jeden vychovatel a situace byla použita opět proti ní. KBT terapie jí nepomohla, terapeuti v ní vyvolávali pocit, že si prý vymýšlí, že je pouze nevychovaná a chce na sebe upozornit. Na základě pobytu na dětské psychiatrii byly u Lídy zpozorovány rysy bipolární poruchy osobnosti smíšené fáze a hraniční poruchy osobnosti, rysy emoční nestability, úzkostné poruchy následkem traumatu a trýznění školní autoritou. Rodiče byli aktivní, komunikovali samostatně s odborníky a během 2,5 let se situace stabilizovala a Lída začala ve společnosti opět prospívat.

Cíl případové konference: Nezletilá Lída bude respektovat autoritu rodiče a učitele, na situace bude reagovat přiměřeně, do školy bude docházet včas a vnímat proces vzdělávání, Lída se nebude sebepoškozovat.

Popis případové konference: Nezletilá Lída se od začátku konference chovala nepřiměřeně, byla k rodičům vulgární, chvílemi plakala, měla tendenci utíkat z místnosti, trhala si vlasy. Rodiče byli paralyzováni chováním dcery, špatně se soustředili na jednání, necítili se důstojně. Rodičům nebyla na konferenci od moderátorky poskytnuta podpora jejich lidské důstojnosti. Rodiče měli na případové konferenci pocit, že jsou v roli viníků, kteří nezvládli výchovu, účastníky nebyl brán zřetel na to, že se u Lídy projevují rysy poruchy chování na biologickém podkladě. Ze spisu vyplývá, že se případová konference konala ještě před kompletním psychiatrickým vyšetřením, a proto nebyl zohledněn zdravotní stav Lídy, což ovlivnilo i výstup z jednání.

Výstup případové konference: Rodičům bylo doporučeno chodit na rodinnou terapii. Rodičům bylo naznačeno, že výkyvy chování dcery mají příčinu v rodině. Dcera má navštěvovat individuální terapii a škola zajistit to, aby Lída nebyla ponižována, zlehčovány její potíže a řídila se doporučeními pedagogicko-psychologické poradny. Po případové konferenci byla Lída opakovaně hospitalizována na psychiatrické léčebně, kde se zjistilo, že se u ní objevují rysy hraniční poruchy osobnosti a bipolární poruchy osobnosti. Lída byla medikována, změnila terapeuta a zapracovala na sobě. Rodiče se za Lídu hodně modlili, věřili jejímu potenciálu a podporovali ji v uzdravení. Lída začala prospívat a daří se jí mnohem lépe.

## **Příloha č. 3: Kazuistika 3 Landovi**

Anamnéza: Rodiče jsou rozvedeni. Matka žije se dvěma nezletilými syny. Oba synové vykazují nerespektování autorit a pravidel. Staví se do opozice proti matce, učitelům a spolužákům a jsou svým chováním nebezpeční sobě a okolí. Otec byl odsouzen za fyzické a psychické týrání své manželky, matky obou dětí, a měl jeden rok soudní zákaz styku s matkou a nezletilými dětmi. Soudní zákaz kontaktu vypršel a otec se s dětmi nepravidelně stýkal.

Otec: Pavel Landa, 53 let, soukromý podnikatel, porucha osobnosti.

Matka: Iveta Landová, zkrácený úvazek úřednice a domácí vzdělávání obou synů, zdravá.

Syn. Radek Landa, 11 let, domácí vzdělávání matkou, rysy poškození autistického spektra, Aspergerův syndrom, ADHD.

Syn: Pavel Landa, 8 let, domácí vzdělávání matkou, obsedantní kompulzivní porucha spojená s přehnanými požadavky na čistotu a sterilitu, ADHD.

Přítomní případové konference: moderátorka, otec, matka, sociální pracovníce OSPOD, terapeut.

Spisová dokumentace: Matka byla otcem dětí opakovaně dlouhodobě napadána slovně a fyzicky, a to i před oběma syny. Manžel ji ponižoval, vyvolával u ní pocit méněcennosti a manipuloval jí. Matka podala na manžela trestní oznámení, věc byla řešena soudní cestou a její manžel dostal soudní zákaz kontaktu s ní a dětmi na jeden rok. Rodiče se následně rozvedli. Po uplynutí tohoto období vyžadoval otec kontakt s dětmi každý sudý víkend, a to i násilím, protože děti po takové době odloučení nebyly na otce zvyklé a bály se ho, a to i proto, že zažily, jak otec matku bije a nadává jí. V této době se u dětí začaly projevovat výkyvy v chování. Starší Radek začal být ve škole agresivní vůči spolužákům, řešil mírné a běžné konflikty fyzickou agresivitou, neposlouchal učitele a byl agresivní na matku. Vedení školy a dětský lékař z oboru psychiatrie doporučili matce domácí vzdělávání a zmenšenou školní zátěž. Mladší syn Pavel v podobném období začal projevovat silné obsedantní chování, bazíroval na přehnané čistotě, mnohokrát za den si myl ruce, nechtěl se ničeho dotýkat, nechtěl chodit ven mezi lidi a celá věc vyústila také v domácí vzdělávání. Matka začala pravidelně navštěvovat terapii s dětmi. Otec na matku podával stížnosti na OSPOD, že je to celé její vina, psal jí neustále mobilem SMS, kde jí vyhrožoval, že ji připraví o děti a že z dětí udělala blázny. Otec navštěvoval pravidelně OSPOD, snažil se manipulovat

s pracovníky, ošetřujícími lékaři a učiteli. Děti nechtěly k otci jezdit, otec vymáhal kontakt i fyzicky, nakládal děti přes jejich vůli do auta a vezl k sobě domů, kde jim nepodával lékařem předepsané léky, nedodržel léčebný režim v oblasti činnosti, relaxace a spánku. Matka na doporučení terénní sociální pracovnice podala k soudu návrh na soudní znalecký posudek otce nezletilých dětí se zaměřením na jeho strukturu osobnosti, a to manipulaci, vydírání, nezralou sociální roli rodiče. Na tomto základě proběhlo soudní jednání, kde byl otci opět zakázán kontakt s dětmi pro ohrožení jejich mravního a duševního vývoje. Po tomto zákazu se situace postupně stabilizuje především díky matce, která o děti pečuje a vyhledává odbornou pomoc. Vzhledem k tomu, že se jedná o trvalou zdravotní indispozici struktury osobnosti dětí, pracuje matka na zkrácený úvazek a pečuje o děti včetně domácího vzdělávání.

Cíl případové konference: Pavel a Radek jsou v duševní rovnováze s ohledem na jejich zdravotní stav, Pavel a Radek chtějí navštěvovat otce.

Popis případové konference: Otec od začátku konference obviňoval matku z toho, že jsou synové ve špatném duševním stavu. Sociální pracovnice OSPOD se přiklání k názoru otce a vycházela ze zprávy dětské psychiatrické nemocnice, kde bylo uvedeno, že pod tlakem a s jasně nastavenými hranicemi nezletilý Radek funguje. Matka argumentovala tím, že na syna byl vyvíjen v nemocnici tlak hraničící s vydíráním a nacházel se v sociálně sterilním prostředí, kde se nechoval přirozeně. Terapeut se přiklání k názoru, že na děti negativně působí především chování otce, který děti ponižuje, manipuluje jimi a prosazuje svůj vlastní obraz o tom, jak budou děti strukturovány po všech stránkách a oblastech života. Poukazoval na to, že se jedná o psychopatické sklony se záměrem dítě vlastnit a duševním násilím předělávat dle svých představ. Moderátorka situaci zcela neustála, aktéři případové konference se hádali a nedošli k jednotnému názoru na dynamický proces pozitivního vývoje situace ohledně duševní rovnováhy dětí.

Výstup případové konference: Sociální pracovnice OSPOD rozhodla tak, že děti se musejí stýkat s otcem, otec bude také docházet na terapii, ale to otec rovnou zamítl. Matka odházela hluboce rozrušená, cítila se v roli oběti a viníka. Otec vyhrožoval, že půjde právní cestou a připraví matku o děti. Moderátorka nestíhala reagovat na všechny druhy komunikace, převážně mlčela, nebo se nedostala ke slovu. Terapeut se cítil opomíjený, protože z jeho šetření a zpráv ohledně terapie dětí sociální pracovnice OSPOD nevycházela, protože by jinak netrvala na kontaktu s otcem, přestože to dětem na jejich duševní rovnováze evidentně škodí. Po skončení případové konference

poradila terénní sociální pracovnice matce, aby podala k soudu návrh na odborný znalecký posudek na duševní strukturu otce zaměřený na psychopatické sklony směrem k ní a dětem s cílem dosáhnout rozsudku, který zakáže otci kontakt s dětmi. Matka dbala doporučení terénní sociální pracovnice, soud proběhl, otci byl kontakt zakázán a děti začaly prospívat a jejich duševní stav se zlepšil.



## **Příloha č. 4: Kazuistika 4 Palovi**

Anamnéza: Rodiče jsou rozvedeni. Otec žije s nezletilou dcerou Alenou. Dcera nerespektuje pokyny učitelů, hranice nastavené otcem, dochází domů pravidelně pozdě z vycházek, na zákazy kontaktů s rizikovou mládeží nereaguje, kouří marihuanu, pije alkohol, nebere léky stanovené lékařem, mění školní zařízení, byla těhotná a ukončila těhotenství miniinterrupcí. Dcera se nestýká s matkou.

Otec: Karel Pala, 55 let, zaměstnán jako dělník v kovovýrobě, zdrav.

Matka: Dana Palová, 55 let, zaměstnaná jako pracovnice v zemědělství, zdravá.

Dcera: Alena Palová, 18 let, žákyně střední školy, léčena opakovaně na psychiatrii v pobytové formě, rysy emoční lability, deprese, manipulativního jednání, hraniční poruchy osobnosti.

Přítomní případové konference: moderátorka, otec, matka, dcera Alena, výchovný poradce, kurátorka pro děti a mládež, sociální pracovnice OSPOD a terénní sociální pracovnice, terapeutka.

Spisová dokumentace: Nezletilá Alena je vedena v péči kurátorky pro děti a mládež pro opakovanou absenci ve škole, nerespektování autorit rodičů a učitelů, kouření marihuany, pití alkoholu na veřejném prostranství, fyzickému napadení spolužačky, navádění k sebepoškozování spolubydlicí, falešnému obvinění ze znásilnění, krádežím zlata v obchodě, střídání vzdělávání, sebepoškozování, útekům ze zdravotního zařízení. Alena je tři roky v péči dětské psychiatrie a v období zhoršení jejího zdravotního stavu byla třikrát hospitalizována. Do 14 let bydlela Alena u matky, ale byla dle matky nezvladatelná a matka navrhovala ústavní péči. OSPOD oslovil otce, aby si dceru vzal do péče, otec souhlasil. Alena začala žít u otce, matka kontakt s ní pro její opozici odmítala. Alena chodila na terapie, které jí prý pomáhaly, ale byla silně závislostní osobou a dle otce, matky a terapeutky na ni měla silně negativní vliv kamarádka Nad'a. Období, kdy spolu kamarádily a kdy ne, korespondovalo s negativními jevy v jejím chování. Negativní chování se projevovalo drzostí vůči rodičům, napadením matky, agresivitou k vrstevníkům, absencím ve škole. Často jela Alena s Nad'ou místo do školy autobusem např. do Prahy a zpět, cestou se bavily s řidiči autobusu, kteří jim cestu zaplatili, dívky vyhledávaly přítomnost těchto mužů, kteří byli mnohem starší a ženatí. Alena jednoho řidiče obvinila ze znásilnění, ale později obvinění stáhla s odůvodněním, že si vše vymyslela. Vzhledem k tomu, že jí v této době nebylo 15 let, nebyla trestně stíhána. Alena chodí do třetí střední školy, z první byla vyloučena pro absenci, druhá

byla příliš vzdálená a Alena byla vyčerpaná dojížděním. Na třetí škole, zdá se, Alena prospívá, přerušila bližší kamarádství s Nad'ou a našla si nové kamarádky. Alena je z preventivních důvodů recidivity chování nadále vedena jako klientka kurátorky pro děti a mládež a její chování je průběžně monitorováno.

Cíl případové konference: Alena chodí pravidelně do školy, respektuje rodiče a chová se k nim s úctou, konflikt s rodiči řeší bez nadávek, Alena chodí včas z vycházek, nepije alkohol, nekouří marihuanu a najde si vyrovnané kamarádky.

Popis případové konference: Alena byla na konferenci duchem nepřítomna, těžce reagovala na otázky, chovala se zmateně. Otec vysvětloval, že Alena bere nové léky a je po nich utlumena. Matka dceru do péče nechce, dceru nezvládá, a proto souhlasí s tím, aby byla v péči otce. Otec vnímá jako největší riziko pro Alenu kamarádství s Nad'ou, Alena je podle něj na Nadě závislá a slepě k ní vzhlíží. Komunikace otce s dcerou se prý zlepšuje, ve třetí škole Alena prospívá a Nad'a na ni nemá vliv. Celkově vnímá otec situaci tak, že nyní se nachází v období, kdy Alena funguje. Otec dobře chápe, že Alena má duševní indispozici a jsou období, kdy požaduje její stav zvýšenou rodičovskou péči. Dle kurátorky, výchovného poradce a terapeutky je situace stabilizována.

Výstup případové konference: Otec a Alena budou nadále pravidelně využívat služby terapie, podpory kurátorky, která bude mít funkci poradní. Alena začala spolupracovat, kontakt s Nad'ou sama omezila a uznala, že pro ni není dobrý. Alena je schopna akceptovat přístup partnerský. Na této konferenci byla Alena utlumena léky a nemohla plně participovat na jejím průběhu a výsledku. Toto měla moderátorka akceptovat, konferenci ukončit a najít jiný vhodnější termín.

## **Příloha č. 5: Kazuistika 5 Noskovi**

Anamnéza: Rodiče jsou rozvedeni, matka se po druhé vdala. Matka žije s nezletilou dcerou Nad'ou, dcera je proti matce slovně a fyzicky agresivní, nechodí do školy, kouří marihuanu a pije alkohol, udržuje vztah s ženatým mužem, podala křivé obvinění, které stáhla, napadá vrstevníky slovně a fyzicky.

Otec: Bohouš Nosek, 55 let, zaměstnán jako řidič, zdrav.

Matka: Anna Novotná, 45 let, zaměstnaná jako servírka, zdravá.

Dcera: Nad'a Nosková, 17,5 let, žákyně střední školy, zdravá.

Přítomní případové konference: otec se nedostavil bez omluvy, matka, dcera Nad'a, výchovný poradce, kurátorka pro děti a mládež, terapeut, sociální pracovnice OSPOD a terénní sociální pracovnice, metodik prevence Policie ČR.

Spisová dokumentace: Nezletilá Nad'a je na prahu dospělosti a byla vedena na OSPOD od svých 13 let, kdy začala mít silné problémy s autoritami, a to jak ve škole s učiteli, které zesměšňovala, nahrávala a pouštěla na sociálních sítích, tak s rodiči, a to především matkou, se kterou žije ve společné domácnosti. Otec se o Nad'u nezajímá, dle něj je zkažená, mravně prohnílá, nečestná a podobně a vinu svaluje na matčinu výchovu. Nad'a má soustavně problémy ve společnosti na hraně zákona. Dvakrát byla umístěna v diagnostickém ústavu, ale pobyt výrazně nezměnil její postoj k životu a její hodnotový řebříček. Nad'a má potíže s krádežemi v obchodech, s napadením vrstevníků, manipulací subkultur ve městě s cílem vyvolat rvačku, pije intenzivně alkohol a kouří marihuanu, nechodí do školy, udržuje vztah s ženatým mužem o 25 let starším. Dle vrstevníků se prý kvůli ní rozvede, bude ji živit, a proto do školy chodit nebude. Nad'a má tendence manipulovat s mnohem mladšími kamarády ve svůj prospěch, vyvolává v nich pocit jedinečnosti a závislosti na ní, má tendence využívat děti pro krádeže, roztržky, dostává od nich kapesné a kupuje nezletilým alkohol a cigarety. Matka jí vyhrožuje ústavní péčí, ale není důsledná. Nadě bude brzy 18 let a dle vrstevníků a dětí čeká místní policie na její zletilost a vzhledem k tomu, že má podmínku, má Policie ČR v úmyslu Nad'u usvědčit z několika trestných činů a požadovat pro ochranu společnosti trest odnětí svobody a její izolaci od společnosti.

Cíl případové konference: Nad'a nepije alkohol a nekouří marihuanu, chová se k matce a k dospělým s respektem a také respektuje pravidla společnosti. Nad'a dochází na ambulantní léčbu závislosti na alkoholu. Nad'a dostuduje střední školu a nastoupí do zaměstnání.

Popis případové konference: Od počátku se Nad'a chovala na konferenci nevhodně, její jednání neslo rysy kverulace, snažila se stále zastrašovat přítomné podáním trestního oznámení a vymýšlet si skutkové podstaty. Moderátorka se snažila konferenci vést k cíli, ale Nad'a neustále rušila, skákala do řeči, odbočovala od tématu a měla tendence svalovat vinu na matku, její výchovu a podobně, nechtěla přijmout zodpovědnost za své chování. Matka dceři vyhrožovala, že ji dá do ústavu, na to se jí dcera vysmála, že jí bude za 4 měsíce 18 let a že to měla udělat dávno, ale ne nyní. Nad'a nerespektovala pravidla konference, používala vulgární slova, ale přesto nebyla z konference vykázána. Matka rezignovala a přestala se vyjadřovat. Terapeut uváděl, že Nad'a se na terapii nevěnuje sobě a chodí na terapii účelově, a proto je bezpředmětná. Nad'a potvrzuje, že na terapii chodí nepravidelně, a to jen proto, aby doma od matky a OSPODu měla pokoj, ale že jí nic nepřináší. Výchovný poradce uvádí, že Nad'a do školy nechodí, má mnoho neomluvených hodin a na pedagogické radě bude vysloven návrh, aby byla ze vzdělávání vyloučena. Nad'a reagovala, že je jí to jedno. Matka uvedla, že se jedná již o třetí střední školu a že další zařizovat nebude, že má jít dcera do práce. Metodik prevence Policie ČR a kurátorka pro děti a mládež uvádějí, že Nad'a byla přichycena při činu, kdy opakovaně požívala alkohol a marihuanu a umožnila dětem tyto látky užívat tím, že se o ně rozdělila, a proto má podmíněčně uložený trest za ohrožování mravní výchovy mládeže. Nad'a je s trestem spokojena, má pocit, že se jí opět nic nestalo a nestane. Metodik prevence upozorňoval na to, že se jedná o velmi rizikové chování a že dívka je na „kluzkém svahu“. Nadě připadala případová konference vtípná, často se smála, dávala najevo, že má navrch a stejně si bude dělat to, co chce. Cíle případové konference Nad'a odmítala a plnit je nebude.

Výstup případové konference: OSPOD nařídil nezletilé Nadě, aby podstoupila ambulantní léčbu závislosti na alkoholu a docházela na terapie, přestože nespolupracuje a terapie si neváží. Vzhledem k tomu, že má Nad'a povinnou školní docházku splněnu, je na její zodpovědnosti, zdali si dodělá střední školu. Matka chce, aby se Nad'a, až jí bude 18 let, odstěhovala z bytu, chodila do práce a žila od rodiny odděleně. Nad'a souhlasí s matčíným návrhem.

S ohledem na dlouhodobý průběh případu nezletilé Nadi nedopadl tento případ uspokojivě, záležitost s nezletilou se vlekla příliš dlouho a dle terapeuta a odborného týmu byl u Nadi výrazně poškozen mravní vývoj, hodnotový systém a dobrá vůle.